

Гео Нешев

Бялото мълчание

На моите колеги, на всички медицински работници,
ПОСВЕЩАВАМ!

Анамнеза

„Кълна се в Аполон-лекаря, в Асклепий, Хигия и Панацея и във всички богове и богини, вземайки ги като свидетели, да изпълнявам честно, съответно на моите сили и на моето умение, следната клетва и писмено задължение: ... В който и дом да вляза, аз влизам там от полза за болния...“ Древните нарекоха тази клетва Хипократова и смятаха произнеслите я за полубогове, получовеци. В наше време богове няма, човещите създават законите на обществото. И неговата идеология!...

Някой чел ли е съвременната Хипократова клетва – Кодекса на медиците? Едва ли. И не е необходимо. Той е в сърцата ни, в делата ни. Оперирате един болен, знаете, че всеки момент може да настъпят усложнения – и си идете в къщи или в клуба с приятели на чашка. Или преди да натиснете скалпела, се пазарите за надницата. Или искате да ви заменят апартамента с по-удобен. Не, такива светотатства лекарското ежедневие не познава, въпреки че всеки ден мнозина от лекарите преживяват напрежение, значително по-голямо от една решителна квалификация за световно първенство по футбол. И се изкачват върхове също с много труд, а понякога и е жертви – както пише проф. Ч. Драгойчев.

Героите в тази книга не са измислени. Повечето от тях са живи. И това направи задачата ми изключително отговорна – да бъда безпределно точен и да отразявам фактите, само фактите. Защото животът на българските медицински работници не е познат на читателя. Много от това, което се пише, е отразено в криви огледала или написано от ръката на некомпетентни хора и често пъти предизвиква учудване и даже насмешки.

Усмивки мога да предизвикам и аз. Не зная. Дано не са подигравателни. Затова с нетърпение ще очаквам мига, когато читателят ще разтвори тези страници.

Може би трябва да дам някакъв отговор и на въпроса какво представлявам аз. Лекар или публицист. Мнозина са ми го задавали. Задават го и сега. Трудно ми е да отговоря. Някои не могат да свикнат с мисълта, че аз, лекарят, съм започнал да пиша като тях (а те са филолози, социолози, икономисти, юристи и т.н.). Затова останах в тяхното съзнание не с името си, а с прозвището Доктора. Нищо, това да е. Само, когато видя бялата престилка, трепвам и неволно си спомням за щастливото време, когато през деня работех медицина, а нощем пишех. Може би

затова сега до пишещата си машина поставих и слушалката.

Защото най-хубава е тази работа, която обичаш...

Но написаното тук не е художествена измислица, всичко е без маска, затова имената, научните звания и фактологическите подробности са дадени такива, каквито са били в момента. Затова съм оставил и годината на написването на всеки материал:

АВТОРЪТ

Хроника на едно начало

В оперативния журнал срещу операция №166 този път бяха вписани непознати имена. Освен дежурния хирург като оператори фигурираха още Ап. Падарев, Б. Тодоров, Н. Томов, Ю. Андреева и Л. Иванова. Не случайно, разбира се. И петимата са студенти, членове на кръжока по болнична хирургия. От години ръководството на клиниката възлага на своите възпитаници сами да оперират. Само младият Ап. Падарев, председател на кръжока, има над 150 операции. Но нека не избързваме, да разкажем всичко подред.

Сред стихналия парк на Висшия медицински институт в София мълчаливо се гушеха белите сгради. Изведнъж сирена раздра пролетната нощ и линейката на Бърза помощ спря пред приемното отделение. Спешен случай!

Пет чифта очи, напрегнати и тревожни, са се спрели върху отпуснатото се на кушетката в приемния кабинет 9-годишно момченце. То простенва тихо:

– Мамо!... Лошичко ми е!...

Но какво може да му помогне тя, изплашената майка.

– Ще го приемем! – каза след прегледа д-р Ст. Тенев. – И да се наблюдава непрекъснато, колеги!

Да се наблюдава! И петимата не се откъсват от детето. Да се наблюдава! Знаете ли какво означава това? Едно растящо напрежение, едно колебание да оперираш или не. А минутите текат неумолимо в полза на все още неизвестен враг, затаил се в малкото телце. И изследвания, безброй изследвания. Състоянието на детето обаче видимо се влошаваше.

В дневника те записаха:

„19 ч. Коремът е болезнен. Б. Тодоров докладва: левкоцитите се увеличават, а утайката се ускорява.

20 ч. Положението на детето се влошава. Н. Томов докладва: левкоцитите се увеличават, утайката се ускорява.

21 ч. Постави се диагноза – остър гноен апендикс. Опасност от перфорация. Операция!“

Операционна зала. Блестят плочките и отразяват светлината на рефлектора. Тишина, напрегната тишина. Чува се само лекият звън на никелираните инструменти. Наситеният с дезинфекционни пари въздух

е зареден и с голяма доза напрежение. Изведнъж две струйки кръв полазиха по изтръпналата тъкан. Спокойствие!

– Кохер, пеан!¹ – се разпорежда д-р Ст. Тенев и А. Падарев набра два инструмента от блестящия куп.

Падарев чувствава как потта се стича в очите му. Огледа се – на всички им беше трудно.

– Ето, колеги, апендикса – са зачу гласът на д-р Тенев, който държи с инструмент червообразния израстък. – Виждате ли как е зачервен и започнал да събира гной? Сега трябва да се наложат две лигатури в основата му... Хайде, колежке – посочи той Андреева, – вземете иглодържателя! По-смело, по-смело!... Внимателно, така... Вижте дали сте обхванали кръвоносните съдове... дайте и аз да погледна, добре. Стягайте сега! Втората лигатура да наложи Иванова. Така. Прережете сега между лигатурите. С това апендиксът е отстранен... Сега обработваме чуканчето, правим кисиен шев и зашиваме тъканите послойно... Дайте сега на мен – ръцете на хирурга с учудваща бързина прихванаха тъканите и наложиха шевове. Един, два, три. Раната постепенно се затваря.

– Готово – каза накрая д-р Тенев, – намажете с йод и залепете с марля и мастизол. Е, как е, колеги – как ви се струва хирургията?

– Май никога няма да се научим да работим като вас – каза Андреева.

– Така ви се струва. Още сте в началото. Да не мислите, че и аз отведнъж съм станал хирург. Не, разбира се. В нашата професия се изисква майсторство, а то се постига само с упорит труд. Хирургията (а и изобщо медицината) е изкуство, което се овладява не наготово или по наследство. Ще видите, при нас няма гении, просто не остава време някой да се почувствува такъв. Всеки ден се борим, дето се казва, със смъртта... и това ни стига. Хайде да се мием!

Но точно в момента, когато санитарят избутваше количката с оперираното дете от операционната, вътре се втурна уплашена дежурната сестра.

– Д-р Тенев, докараха един младеж... Ох, той като че ли е умрял...

– Какво се е случило?

– Бил електротехник и го ударил токът. Току-що го докараха, в превързочната е.

– Елате веднага, колеги. Никой да не се мие!

---

1. Хирургически инструменти за спиране на кръвотечение.

На леглото в превързочната лежеше в работни дрехи младеж. Първото впечатление бе, че е мъртъв. Лицето му бе добило студената маска на смъртта, а очите, които прозираха през полуотворените клепачи, имаха вид на потъмняло стъкло. Ръката му висеше неподвижна към пода.

Д-р Тенев долепи ухо до гърдите му. В превързочната стана тихо. Всички гледаха д-р Тенев с плаха надежда. Той постоя няколко секунди неподвижен и каза сякаш само на себе си:

– Не диша – и след това рязко се разпореди. – Да се пренесе веднага в операционната! Ще направим торакотомия и директен масаж на сърцето. Повикайте кардиолог. Санитарите бързо да донесат бутилка с кислород и грейки с топла вода. Вие, колеги, ще ми помагате, хайде бързо!

И отново в операционната зала заблестя рефлекторът. Но този път там витаеше смъртта. Две ръце искаха да я спрат, да ѝ отнемат жертвата. Две обикновени човешки ръце, чиято бяла и нежна кожа предизвиква снизходителни усмивки. Две ръце и смъртта, а по средата – искрица живот. Не, нямаше и толкова – по средата прърхаше само... надеждата.

Ето я разголената гръд на младежа. Още топла, но безжизнена. „Колеги, бързо йод!“... и гръдта стана кафява... Светна острието на скапела.

Сърцето!... Поети и музиканти, сърцеведи и ласкатели, виждали ли сте човешко сърце в агония? Една отпусната пихтиеста маса. Странна ирония действително. Къс пихтия, която причинява толкова болки и радости на живия човек и която поддържа живота. Сега тя самата има нужда от живот. Не, тук решително няма никаква поезия. Поезията е другаде...

... Две ръце разкъсаха перикардната обвивка и обхванаха сърдечния мускул. Миг само и пръстите започнаха бавно и внимателно да раздвижват меката плът. Свиване, отпускане, свиване, отпускане... Един път, два пъти... десет пъти... сто пъти... Кой може да каже колко пъти?... Свиване, отпускане, свиване, отпускане... Живей, сърце! Чуваши ли ме, живей! Ти трябва да живееш, да тласкаш кръвта из това тяло на юноша. То е жадно за живот. Тези мускули трябва да познаят сладката умора на труда, тези устни трябва да изпиват целувките... Живей, сърце – за да любиш, за да страдаш, за да побеждаваш!... И пак свиване, отпускане, свиване, отпускане... Само на мен ли се струва, че точно тук е поезията...

– Колеги, кислород, давайте обилно кислород. Вдигнете краката му високо и ги стегнете с бинтове. Подайте ми норадреналина.

Кратко убождане на сърцето и пак свиване и отпускане. Свиване и

отпускане – до безкрайност...

– Колега, елате да ме заместите. Хванете сърцето!

Падарев в първия момент не разбра, че става дума за него. Чак когато забеляза погледите на другарите си върху себе си, съобрази и се изчерви.

– Аз ли? – запита той.

– Да, хванете сърцето и започнете ритмично да подражавате на движенията му.

Падарев почувствува, че ръката му напипва отпуснатата сърдечна торбичка. Миг колебание и отново започна: свиване, отпускане, свиване, отпускане...

– Вижте, той се зачервява! – извика Андреева. Една плаха руменина бе полазила по лицето на младежа, отначало нерешително, а сетне поуверено. Ушите и устните му постепенно загубиха синия си цвят. Падарев даже усети как безжизненото дотогава сърце започна леко да потрепва. Той удвои усилията си. Но радостта не трая дълго. Сърцето се превърна отново в безчувствена маса. Всичко бе свършено. Мъртво сърце не се съживява – то дава или всичко, или нищо.

– Така е, колеги – каза на омърлушените студенти половин час покъсно д-р Тенев. – Такава е нашата работа. Ние познаваме и голямата радост, и голямата скръб. Невинаги и не всички усилия на лекарите се увенчават с успех. Човешкият организъм е толкова сложен, а заболяванията толкова разнообразни, че на лекаря нерядко се случва да вкуси мъката на неуспеха. Но когато той е вложил себе си в борбата със смъртта, когато е направил всичко, на което е способен, този лекар е достоен за уважение. За жалост мнозина не знаят това и мислят, че медицината може всичко. Смъртта на болния ние преживяваме на два пъти – втория път пред неговите близки. Как да им кажеш, как да им обясниш, че толкова можем... Не, нашата професия не е като другите. При нас чиновниците не виреят. Помнете едно – трябва винаги и навсякъде да бъдете преди всичко човечи и по човешки да се отнасяте с болните и техните близки!...

Неусетно нощта се бе изнизала. Петимата кръжочници трябваше да се подготвят за учебните занятия през деня. Утринта ги посрещна свежа и усмихната по пролетному. По алеите на института вървяха първите служители, които идваха на работа. Петимата пристъпяха мълчаливо, все още под впечатлението на необикновената нощ. Изведнъж високоворителят, недалеч от входа на хирургическата клиника, запраща и засвири.

– Това е животът – тихо прошепна Андреева.

Никой не отговори. Понякога първите стъпки носят много горчивина. Някои казват, че било за хубаво...

1961 г.

Радостта на Желязко

За нея Желязко беше чел в книгите, беше слушал по радиото, от хората, но самият той не я познаваше. Радостта! Един младеж не я познаваше. Тя бягаше от него. Колко пъти бе протягал ръце към нея. Зовеше я денем, сънуваше я нощем, но тя: винаги се изплъзваше. Протягаше Желязко ръце и ги отпускаше безпомощно. Той не можеше друго да протегне. Не можеше да стане, да се затича и да я прегърне, както правят другите. Неговите патерици му позволяваха с труд да отиде най-много до прозореца и оттам да гледа жадно и ненаситно света, хората. А те ходеха радостни, смееха се. Идваха и при него, тешаха го, но как да му помогнат?...

Само две години бе живял малкият Желязко А., когато се случи нещастieto. Детският паралич дойде внезапно. Повали го на легло. После всичко се разви много бързо. Отначало почувствува болки в дясното краче, сетне все по-слабо започна да го движи, докато накрая съвсем престана. След време оздравя наистина, но крат кът му остана неподвижен.

Годините изминаха бързо. Стана левент, но десният му крак остана схванат, неразвит, с 8 сантиметра по-къс. Дадоха му патерици, но трудно се движеше с тях. Та няма можеше бездушното дърво да замени крака на един младеж.

Помръкна лицето на Желязко. Затвори се в себе си и заживя всред четирите стени на стаята – до прозореца, който му стана по-скъп от всичко друго. Не го радваше нищо. Тежкият недъг можеше напълно да го откъсне от живота, ако Желязко не стана шивач. Работата го поглъщаше целия.

Един ден посъветваха Желязко да се обърне за помощ към лекарите. „Ще ти помогнем! – казаха му те. – Ти ще проходиш!“ За първи път Желязко срещна хора, които можеха да му помогнат, разбра какво значи надежда. И заживя с нея...

И ето че в село пристигна вест, викаха го в София. Качи се на влака и замина за лечение в Института по протезиране и възстановителна хирургия.

Посрещна го един невисок, слаб лекар. Беше младолик, но косите му белееха. Прегледа Желязко и му се усмихна. Младежът изведнъж почувствува доверие към него. Видя, че и болните, и персоналят го

уважават, и реши за себе си: „Добър лекар е това!“ Узна и името му – доцент Янаки Холевич.

В института всеки ден за него бе изпълнен с напрежение: правеха му изследвания, наблюдаваха го. Най-сетне една сутрин доцент Холевич влезе в стаята, седна на леглото и хвана ръката му:

– Кураж, моето момче! Утре ще те оперираме. От теб искам само смелост и търпение. Другото ще свършим ние и всичко ще бъде наред!...

Когато внесоха Желязко в операционната, той замижа от ослепителната белота, Отнякъде зачу подрънкването на инструменти и боязливо се огледа. Очите му се спряха на две лица, скрити зад марлвни маски. Над тях топло му се усмихваха очите на доцент Холевич и на д-р Н. Дагоров. Те щяха да го оперират. „Не се бой! – му казваха тези очи. – Ние сме с теб. Заради теб толкова нощи не сме почивали, заради теб сме напрегнати сега. Не се бой, момче, ние ще ти помогнем...“

Желязко се довери на очите. Той смело подаде ръцете си, за да ги завържат, облиза пресъхналите си уста и зачака. Покриха лицето му с чаршаф. Нещо убоде бедрото на болния крак и после всичко се обърка. Белият чаршаф се превърна в бяла мъгла, която се завъртя пред очите му, превърна се във вихрушка, която го грабна и понесе нанякъде. Инструментите задрънчаха приглушено, сякаш изпод земята. Желязко стисна зъби и се загуби. В този момент той, разбира се, не знаеше, че му се прави за първи път в България една сложна и изискваща голямо умение операция. Скъсеният му крак щеше да бъде удължен чрез присаждане на консервирана кост и други промени в тазобедрената става.

В следващите дни го измъчваше болката. Измъчваше го и мисълта дали са успели лекарите, дали ще може да ходи. Доцент Холевич и д-р Дагоров го посещаваха често. „Всичко върви добре“ – му казваха те, но той пак се съмняваше.

Изминаха няколко дни от операцията. Болката все още не му даваше мира, а и температурата го гореше. Този ден от сутринта бе завил очите си с одеялото. Страх и тъга се бяха загнездили в тях. Дали всичко не беше напразно? Дали няма да се върне с патерици на село? Как мразеше тези патерици! Ех, един път само да проходи сам. Ще стане, ще тръгне по пътищата и цял ден няма да се спира. И на реката ще отиде, и във Велкова курия, пък, кой знае, може и на Гърбавицата да се качи. През съзнанието му минаваха всичките онези места, за които му бяха разказвали другарите, двадесет години ги бе виждал в сънищата си... Впрочем кой знае? Защо ли не ми пишат поне от село? Тук при всеки

болен идваха на свиждане, а аз даже и писма не съм получил...

Неочаквано леки стъпки до леглото му го накараха да повдигне завивката. Някой в бяла престилка се бе изправил до него. Той извърна главата си нагоре и изведнъж трепна. Цветя! Някой беше сложил във вазичка на нощното му шкафче цветя. Големи, хубави червени рози. Болният не откъсваше погледа си от тях. Те бяха до него и сякаш му носеха топлинка и радост от всичко това, което бе останало отвъд стените на болницата. Кой ли се бе сетил за него? Клепачите му се отвориха бавно. Сестра Алексиева го гледаше и се усмихваше.

– Откъде са тези рози, сестра?

– За теб. От цялата ни бригада.

– Благодаря, сестра! Благодаря...

Младежът хвана ръката на сестрата и я притисна до гърдите си.

За него майчински се грижеха и останалите от персонала на ортопедичното отделение – сестра Филипова и санитарките Симеонова, Радева, Тодорова, Зашева. Стремяха се той да не чувства липса от нищо, да бъде доволен. Често сядаха до леглото му и започваха да говорят. Разказваха му най-обикновени неща. За хората вън, за града, за филмите, които са гледали. Носеха му и цветя. Постепенно Желязко започна да свиква с тях. Те му станаха близки. Започна вече да им вярва, че ще оздравее. Чакаше с нетърпение този час, когато ще стане да ходи.

И часът дойде. Желязко чувствуваше, че цялото му тяло трепери. Той седна в леглото, премести краката си и ги спусна на пода. Казаха му да поседи малко така. Желязко послуша, но сърцето му не слушаше – биеше, биеше. Най-сетне две санитарки го прихванаха, помогнаха му да стане. Стъпи и на двата си крака и почувствува, че силите го напускат, но клатушкайки се, упорито стоеше изправен на тях, нещо, което не бе правил цели осемнадесет години.

– Хайде, Желязко, ела при мен! – протегна ръце към него доцент Холевич.

Младежът се изчерви, сетне изведнъж прибледня. Прехапа устни, огледа се встрани и присегна натам, където стояха по-рано патериците му. Но тях ги нямаше.

– Сам, сам, Желязко. Хайде, ела!

Желязко почувствува, че се изпотпява, напрегна мускулите и вдигна десния си крак. Стъпи на него, постоя за миг така, сякаш бе стъпил върху жарава, и полека отпусна тялото си. След това премести и левия си крак. Стъпка, втора, трета... Желязко ходеше сам. Желязко беше без патерици... Нещо се завъртя пред очите му. Сестрите се спуснаха да го

прихванат, но той се изплъзна от ръцете им и падна. По лицето му се стичаха сълзи.

От този ден Желязко упорито започна да се учи да ходи. Постепенно започна да обикаля стаята и коридора. И не сядаше. Сякаш искаше да изходи наведнъж целия този път, който бе проседял осемнадесет години.

Една сутрин, няколко дни преди да го изпишат, той спря в коридора доцент Холевич и срамежливо го попита:

– Кажете ми откровено, доцент Холевич, какво може да стане от мен, след като изляза отгук?

– Хубава работа, Желязко. Може ли така да говориш? Та ти си вече като всички останали хора.

– Вижте, за първи път го казвам, само на вас. Искам да запиша да уча медицина. Така, струва ми се, ще съм най-полезен. Да помагам на хората... като вас...

– Добре си го намислил, Желязко, учи!

Един младеж бодро крачи по широкия път за селото. От време на време той се спира, погледът му пробягва по полето, по крайпътните дървета, но щом се спре на червенеещите се недалечно покриви на къщите, трепва и той отново забързва със сигурни крачки. В едната си ръка младежът държи бастун. Навремени той се подпира с него, навремени го размахва по момчешки във въздуха. Откритото му лице се усмихва радостно. Този младеж е Желязко. Лекарите удържаха своята дума и той ходи вече свободно. Но мисълта му и сега честото връща обратно в София, в института – при хората в бяло, които му станаха близки и родни за цял живот.

1962 г.

Не всеки умира за себе си

Живот. Колко малко знаем все още за тебе! Всеки миг ти ни поднасяш своите изненади. Радостни и тъжни. Изпълнени с неочакваност. И с напрежение. И с предизвикателство. За борба, за победа. Тази борба разкрива хората. Плахите, бездушните, тези, които са недостойни за нея, се отдръпват. Коленичат. Те абсолютизират своето Аз и са доволни, много доволни. Но има и други. Неспokoйствието гони съня от очите им, изненадите не ги сварват неподготвени. Тези хора променят историята. Те са способни на подвизи. Едни ги наричат герои, други борци. Аз бих ги назвал само човечи.

Рейсовата кола даде последен сигнал и леко поклащайки се, напусна малкия площад. Изпращачите се скриха от погледите на пътниците, които този ден бяха препълнили автобуса. Шофьорът непрекъснато натискаше газта и градът бързо се изниза и ред очите им. Ето Захарните заводи. Виброполигона... По-нататък колата не отиде...

Този ден един рейсов автобус не пристигна на местоназначението си. От шестдесет души пътници около половината само се прибраха по домовете си.

Протоколът на КАТ е ясен и лаконичен: „Около Захарните заводи в град Горна Оряховица автобусът настига и задминава товарна кола. При Виброполигона товарната кола възстановява преднината си, завива непредпазливо встрани и върху нея връхлита настигащият я автобус...“

Оттук започва трагедията. От разбития резервоар на камиона потича бензин и залива автобуса. След първия удар последва втори. Искра. И лумва огън. Петнадесетметрови пламъци обхващат във фатална прегръдка спрелия автобус. За миг само настъпва тишина.

На първата седалка, досама вратата, седеше млад човек. Рано оредялата му коса откриваше добротата в неговите очи. Такива очи могат да имат само тези, които обичат хората. Да, не се излъгахме, той обичаше хората. Затова стана лекар. И в село Стрелец, и в село Драганово всички пазеха в сърцата си блага дума за него.

Когато стана нещастieto, той може би един от първите успя да скочи от автобуса. Бързо угаси пламъците от ръцете си, обърна се към колата и изтръпна. Пищяха деца. Вътре обезумели майки се блъскаха безпомощно. По-здравите мъже чупеха прозорците и скачаха през тях. Но децата, жените и старите хора – тях огънят ги обхващаше от всички

страни. Тогава младият човек не се поколеба. Разбута бягащите и се хвърли в горящия автобус. Така, както си беше, по риза и панталон, с лице срещу огъня. И с много смелост. И с още повече любов. Едно дете се задъхваше от пушека – изнесе го; една старица гореше – изнесе я; една майка търсеше закрила за рожбата си – помогна и на нея. Колко бяха те – нямаше време да ги брои. А и не това го интересуваше сега. Той забрави своето семейство, детето си. Всички деца сега бяха негови, всички нуждаещи се – от неговото семейство. Помагаше, а за себе си не мислеше. Не виждаше, не чувствуваше, че гори. Остана в колата, докато имаше нужда от него...

Един лекар – д-р Стефан Черкезов – привидно не изпълни своето пряко задължение. Спасил се от колата, леко обгорен, той не потърси помощ, не остана и да превързва и да организира евакуацията на пострадалите. За себе си отреди друга задача. Хвърли се в огъня. И изпълни своя човешки дълг.

В болницата пристигна последен. Последен помоли и за помощ. Тежко обгорени бяха главата му, тялото, левият крак. Д-р Черкезов мълчеше и от време на време настояваше да се грижат за другите повече, отколкото за него.

Тъй се изниза нощта. Но утрото не го завари...

Така угасват скромните. И великите. Така умират героите.

Но героизмът, саможертвата рядко остават без последователи. В огъня след д-р Черкезов се хвърля и кондукторът на колата Бончо Бонев и също бива поразен тежко от огъня. Близко до горящия автобус спира конете си каруцарят Гика Пешев и чупейки стъклата на колата, извлича през прозорците горящите хора. Пламъците, които плъзват и по неговото тяло, не го спират нито за миг.

В градската болница научават за станалото и заместник главният лекар д-р Н. Костурков вдига всички на крак. Дежурният хирург д-р Б. Димитров, сестра Я. Дочева, санитарката К. Мичева – всички дават помощ на пострадалите. Бързо пристига помощ и от Велико Търново. Между София и Горна Оряховица се установява въздушен мост, по който санитарната авиация пренася медикаменти, кръв, серуми, специалисти. Страната не пожали нищо, за да спаси живота на хората.

Само неговият живот не можа да бъде спасен. Един млад лекар рано завърши своята кариера. Кой му даде сили за това, кой му вдъхна смелостта, готовността за саможертва? Това не беше сляпа случайност. Героичните дела не са случайност. Живот за живот. Не зная от този подвиг по-голям.

Това са хората, възпитани да се борят и побеждават. Те изпъкват сред останалите тогава, когато обстоятелствата налагат това. И нерядко загиват. За щастието, за живота на другите. За радостта, за песните и а другите. За да заслужат безсмъртие за себе си!

1964 г.

Човек като всички останали

Подобни на птиците са те, спомените. Немирни, причудливи. Идват, отлитат си, пак идват. Понякога сами ги призоваваме. Тогава те остават задълго – някои казват, че за цял живот...

Вярвам, че ще се съгласиш с мен, Цветанке. Ти посрещаш радостна тази Нова година. Радостна и най-вече здрава. И сигурно в първия миг на Новата 1965 година ще поздравиш най-напред човека със снежно-бялата манта...

В една топла майска нощ на изминалата 1964 година мъж с прошарена коса вървеше из притихналите улици на града. Навремени той забавяше крачките си, отправяше поглед към обсипаното със звездни огънчета небе и замислено продължаваше. Нито самотните двойки на влюбените, нито светещите витрини привличаха вниманието му. Мъжът бе останал със своите мисли и това го бе погълнало изцяло. Изведнъж той се спря и се усмихна. Неусетно краката му го бяха довели до мястото, откъдето бе излязъл само преди четири часа. Пред него светеха прозорците на хирургическата клиника на Висшия медицински институт. Зад един от тези прозорци, на първия етаж, където са стаите на Трета хирургическа клиника, лежеше Цветанка. Утре той ще я оперира...

В съзнанието му продължава да звучи гласът на ръководителя на клиниката проф. Стефан Димитров: „Доцент Тенев, ще оперирате вие!“ Той знаеше това, очакваше го и все пак... Някакво неясно безпокойство се промъкна в него. Колко операции бе направил досега! От години наред със своя хирургически нож той даряваше здраве на хората, но случаят на Цветанка беше по-особен. Това нямаше да бъде обикновена операция...

Приведох я от вътрешната клиника. Няколко месеца беше лежала там с диагноза „язва на дванадесетопръстника“. Лечението обаче не помагаше. Обилни кръвоизливи следваха един след друг. Отслабна. Теглото ѝ стигна тридесет и шест килограма. Явно бе, че просто гасне с всеки изминат ден. Тогава я взеха в хирургията – състоянието ѝ налагаше бърза оперативна намеса.

– Но сърцето, сърцето няма да издържи – казваха едни. – Та тя е със сърдечен порок.

– И черният дроб е увеличен – добавяха други. – Но дали това е от

декомпенсацията, дали причината е само сърцето?

Противоположностите в състоянието на болната се откриваха една след друга. И лекарите се колебаеха. Името на Цветанка се чуваше на всяка визитация, на всяко обсъждане. Кой би могъл да опише напрежението и отговорността на тези лекарски съвещания! Тук всяко погрешно решение щеше да бъде фатално, всяко избързване – гибелно.

Започнаха отново изследвания. Контроли. Една, две, три... безброй. Отричаха едни, правеха други, съмняваха се и в техните данни и започваха пак отначало. Най-сетне мненията се уеднаквили: сърцето е добре подготвено и ще издържи операцията.

Оставаше да се поеме рискът за опериране. Но доцент Тенев не се реши отведнъж. Още дълго обсъждаха лекарите плана на операцията. И докато хирурзите обсъждаха най-верния път за намеса, интернистите стабилизираха сърцето, поддържаха организма на болната, предвиждаха всички подробности. Най-сетне датата на операцията бе определена...

Доцент Тенев погледна часовника си и тръгна обратно към дома. Трябваше да си почине. Операцията обещаваха да бъде тежка.

Минутите се отронваха поразително бавно. Часовникът на стената потракаваше монотонно и всичко, заедно със забулените фигури, на операторите, изглеждаше като в приказка, но в една жестока приказка. Защото действителността на разгневената природа бе неумолима, а фантазията оставаше за фантастите.

Доцент Тенев повдигна за миг глава. Над бялата маска той пое дъх и съзря колегите си и интернистите, които лекуваха Цветанка. Едва ли не цялата клиника се бе събрала в операционната зала. Във всеки поглед той прочете съчувствие, желание за съдействие.

– Вижте, колеги – каза той.

Всички се спогледаха. Разтворената плът на Цветанка аленееше. Тежката болест бе повредила силно стомаха на болната. Ако се изрежеше само част от него (както обикновено се практикуваше), ефектът би бил минимален. Тогава какво? Доцент Тенев отново погледна колегите си. Миг само. Очи в очи, както на бойното поле за секунда се решава изходът на битката. Решението бе взето. Операторите ловко отстраниха целия заболял стомах и на неговото място пришиха за хранопровода гънка от тънкото черво. Това, разбира се, лесно се говори и лесно се пише. Но в действителност? В действителност бяха нужни пет часа.

Това обаче не бе всичко. Болестта се бе прехвърлила и върху черния дроб. Поразен бе целият десен дял. Ако бе обхванат левият, би било по-лесно. Десният с неговата структура и изобилие на кръвоносни

съдове затрудняваше много операторите. Друг изход обаче нямаше. Трябваше да се премахне и той. Но сега се намесиха интернистите. Кръвното налягане на оперираната започна да спада. Тя не би понесла двата сеанса наведнъж. Втория решиха да отложат за по-късно.

Операцията завърши. И докато лекарите се миеха, в оперативния журнал записаха: „Оператор: доц. Стойчо Тенев, асистенти: д-р Н. Гацински и д-р К. Караиванов. Операционна сестра: Т. Цветкова.“

През месец юли направиха и втория сеанс от операцията – премахната бе поразената част от черния дроб. Дните след това не преминаха нито леко, нито бързо. Но на пост бяха всички лекари: и хирурзите, и интернистите. Целият колектив на клиниката се грижеше за оперираната. Цветанка започна бързо да се възстановява. Силите ѝ се възвръщаха. Напълня. Близо осем месеца пролежаше тя в хирургията, но нито за миг не се почувствува на чуждо място. Тя знаеше колко труд бяха положили лекарите, за да я спасят. Виждаше с каква любов я обграждат и им беше благодарна. Но не знаеше, че такава тежка и отговорна операция бе направена за първи път в България. Нещо повече, тя изобщо бе една от рядко правените, и то сполучливо, подобни операции в света. Но за Цветанка не това бе най-важното. Тя разбра само, че ще живее...

... И един августовски ден Цветанка с плаха ръка разтвори болничната врата. Тя си отиваше в къщи. Напускаше тази сграда, която ѝ бе станала втори дом. Пред нея бе животът. Тя тръгна по сгряната от слънцето улица, по която вървяха засмени хора. Усмихна се и тя и се обърна. От терасата на клиниката няколко души с бели престилки ѝ махаха с ръка. Там бе и доцент Тенев. Погледите им се срещнаха. И когато Цветанка почувствува как сълзата парва страните ѝ, доцент Тенев също обърна лицето си встрани и с привидно строг тон даде някакво нареждане на сестрите. Той беше също човек като всички останали...

1965 г.

Завръщане сред хората

Мнозина казват: мълчанието е злато. Добре, но ако е за цял живот?... Светът на мълчанието не може да възбуди други чувства, освен състрадание към тези, които са обречени да живеят в него. Състрадание и желание да им помогнем...

– Ас... ште гго... во... рря! – едно съвсем младо момиче се усмихваше свенливо от болничното легло и упорито повтаряше (не, по-скоро се мъчеше да повтаря) този израз, конто му доставяше видима радост.

– Да, ти ще говориш. Само трябва упорито да се учиш. – Младата, облечена в бяла престилка жена, която седеше до леглото на момичето, приятелски му се усмихна.

– Хайде да започнем отначало. Кажи сега какво виждаш на тази картина?

– Кра-ва.

– Така, много добре, крава. А какво прави кравата?

Миг тишина и две очи грейнаха, за да изпреварят все още трудно-разбираемия отговор. Но все пак отговор!

– Ппа... есе.

– Браво. А сега можеш ли да кажеш какво виждаш на тази снимка?

Пред очите на болното момиче се появиха картинки с хора и животни, появиха се и цветни кубчета, които то трябваше да подреди по установен модел. Появи се един мъничък свят, едно умалено копие на всекидневието, което малката пациентка трябваше да възприеме в съзнанието си и да отрази в словесна реч. А облечената в бяло жена все така и се усмихваше, помагаше и задаваше въпроси – един път, десет пъти, сто пъти. Аз не бих издържал на нейно място...

Не бива да мислите, че болното момиче е взето от фантастичния свят на приказките. Не, то съществува и това, което разбрах, бе работен момент от всекидневието на лабораторията по речеви разстройства към клиниката по нервни болести в ИСУЛ. Тази лаборатория подпомага възстановяването на речта на хора, които са я загубили по една или друга причина.

Известно е, че човешкият мозък притежава редица механизми и функционално-динамични взаимоотношения между различните си области, които представляват анатомо-физиологичната основа на човешката реч. В него съществуват области, специализирани предимно в

осъществяването на тази сложна и специфична функция. При редица заболявания обаче се наблюдават особени състояния, при които болният наред с другите прояви на основното страдание губи възможност да поддържа речев контакт с околните си. Това увреждане може да бъде толкова тежко, че да унищожи напълно речта, или да бъде само частично. Болният да разбира чуждата реч, а сам да не може да говори или да страда и възможността за собствен говор.

Възстановяването на нарушените речеви функции изисква системна и продължителна работа с болния човек. Особено интензивна работа в тази област у нас се извършва в лабораторията по речеви разстройства към клиниката по нервни болести в ИСУЛ с ръководител проф. Георги Настев. Още през 1960 г. доц. П. Овчарова започва научни изследвания, за да може две години по-късно – вече с участието на д-р Р. Райчев и специалистката логопед Цв. Гелева – лабораторията да започне най-интензивна самостоятелна научноизследователска и лечебна дейност. Голяма част от основните принципи в работата ѝ са разработени по примера на утвърдените вече методи на съветските учени, прилагани в СССР.

Логопедичната работа е строго индивидуална. Тя започва след щателно изследване на нарушената реч на болния, със специални тестове. Едва след това се съставя възстановителната програма и се пристъпва към осъществяването ѝ. Стремещт е работата с пациента да се започне рано, наскоро след преживяването на мозъчния инцидент, довел до речевото разстройство. За всеки вид нарушение се прилагат различни индивидуални методи. Така при невъзможност на болния да говори отначало се възстановяват и автоматизират отделни звукове, след това отделни думи – названия на предмети и действия, които по-късно с много труд се формират в изречения. Особено се обръща внимание на приучването към граматически правилна реч. Успоредно с възстановяването на устната се работи и за възстановяване на писмената реч.

Обучението се провежда в курсове от около два месеца. През това време болният се занимава ежедневно с логопеда. Освен това изпълнява и определени „домашни“ задачи. При някои от формите на разстроена писмена реч в лабораторията се прилага собственият оригинален метод на обучение с т.нар. „грапави“ букви. При него, преди да започне писането (обикновено с лявата ръка), болният опипва с показалеца в посока на изписването буква с грапава повърхност, направена от стъклена хартия. При някои са се получавали добри резултати още от първото занятие.

В лабораторията най-често се работи с болни, получили речеви

разстройства вследствие на прекарани мозъчни кръвоизливи, както и след заболявания на съдовете на главния мозък и травми. Сега интересите на научните работници от лабораторията са насочени преди всичко към децата с напълно запазен интелект, но със закъсняло развитие на речта, четенето и писането.

Картинки, кубчета, играчки – един непретенциозен инвентар. Особено пък, когато става дума за научна лаборатория. И всяко действие, всяка дума се повтарят стотици пъти. Действително какви ли нерви имат и лекарите, и логопедът? Но целта тук е високоблагородна. Възстановяване на неоченимото богатство, наречено „реч“. А с това и завръщането на болните от света на мълчанието отново сред хората...

1965 г.

Инфарктни пътища

В широко лоно
 понесе чернокрилата страшна нош
 първородното яйчице.
 От яйчицето във вихъра на летящите
 години се появи
 сладострастният Ерос.
 Той се свърза с мъглата и тъмата
 в бездните на Тартар...
 И гнездо си сви и в началото цялото наше птиче племе излюпи...

(Из „Птици“ от Аристофан)

Твърде образни, но изпълнени с тайнственост и мистика са представите на древните хора за зараждащия се живот. Разбира се, ние ще простим наивитета на нашите предци, но не можем да не се преклоним пред упоритостта на човешкия разум, който от незапомнени времена се стреми да разгадае тайната на своето зараждане.

В наше време науката отдавна е дала отговор на този въпрос. Разкрита е тайната и а наследствеността. Нещо повече – с колосални крачки вървят опитите за нейното моделиране. Днес ние задаваме въпроса: „Възможно ли е създаването на живи същества по поръчка?“ За тази цел ще ви отведем в една лаборатория, при един български изследовател. Неговите опити се простират все още само върху определен кръг експериментални животни, но това е първата крачка.

Висока, сводеста стая, апарати и лабораторни маси. На една от тях е седнал изследователят. Очите му са впити в окулярите на оптичния уред, а ръцете с вещина на познавач работят със сложния микроманипулатор. Да погледнем и ние през окулярите! Отначало не виждаме нищо, беззвучна мъгла, но постепенно нагласяваме микровинта и пред нас се разкрива картината на великото тайнство на живота – развитието на един току-що създаден зародиш. В този момент ръцете на изследователя внимателно капват върху него една капка от особена течност и пред погледите на изумения наблюдател настъпват необичайни промени в наблюдаването. Капят необичайните капки от приспособлението на учения. Цели 16 години продължава този процес и под тяхното въздействие се излюпват земноводни с 2–3 глави, раждат се зайци с по-големи крака

или глава, с по-голямо тегло, по-малко черва и т.н. Бихме казали, по по-рчка! Но каква е тайната на тези капки, в какво се състои тяхното възшебство?...

Проблемът за зародишното развитие занимава учения още по време на неговото студентство – 1946 година, но едва през 1954 година идва първият успех. Възбужда го проблемът кога започва да се формира в зародиша дадена структура и кои са факторите, които ръководят това формиране. И той успява за първи път да установи, че всяка минута от зародишното развитие се характеризира с появата на нови, тясно специфични за тази минута ембрионални вещества. Под тяхното влияние в точно определено време (и това е новото и оригиналното) се формират отделни части от зародиша. Така например на десетата минута от зародишното развитие се отделят точно определени вещества със строго определено действие. Те не влияят върху зародиша в стадий на развитие след десетата минута, но ако попаднат в клетките на по-млади зародиши, блокират развитието им и зародишите умират. Това е толкова странно и необичайно, че първата мисъл е дали няма някаква грешка, дали това не са някакви вторични продукти? Необходими са стотици контролни опити, за да се разбере, че грешка няма. Тогава за първи път в науката се появява едно ново понятие – стадийни онтогенини. Веднага обаче възниква втори въпрос, какво представляват тези онтогенини?

Опитите на изследователя установяват, че съществуват два вида онтогенини: специфични токсични онтогенини (които предизвикват изграждания) и специфични стимулиращи онтогенини (които предизвикват или засилват растежа на отделен орган). Те се различават химически помежду си. Все пак биохимичният анализ е показал, че са нискомолекулярни белтъци, свързани най-често с рибонуклеиновите киселини. И ето още едно световно откритие на нашия учен – онтогенините свидетелствуват, че не само дезоксирибонуклеиновата киселина е носител на наследствените белези, както се смяташе до този момент. От месец юни целият световен печат коментира голямата научна сензация на британския учен д-р Шпиگلман, че противно на досегашното схващане рибонуклеиновата киселина служи като матрица за изграждането на дезоксирибонуклеиновата киселина. Целият научен свят е удивен и възхитен от това откритие, което разкрива големи перспективи. Добре, но още през 1961 година българският учен публикува в авторитетното международно списание „Експериментия“, че онтогенините (за които казахме, че са белтъци, свързани с рибонуклеиновата киселина) се включват в строежа на дезоксирибонуклеиновата киселина! И какво мислите, че нашата преса

гръмна и разнесе по света българското откритие, че ученият бе награден и признат? Нищо подобно. Едно писмо уведоми английското кралско научно дружество за нашето откритие, авторът му бе единственият българин, допуснат от организационния му комитет да изнесе свое съобщение пред Седмия световен конгрес по биохимия в Токио през 1967 г., и вторият българин, комуто най-авторитетното съветско научно списание „Известия Академии наук СССР“ публикува статия през 1965 година. И толкова.

Но какво все пак представляват тези онтогенини? Те упражняват своето влияние върху генетичния апарат и в строго определени моменти и по специфичен начин въздействуват върху хромозомните дезоксирибонуклеинова и рибонуклеинова киселина. Въз основа на своя 16-годишен труд ученият е успял да създаде т.нар. онтогенинограма – своеобразна таблица, в която е посочено кой онтогенин в коя минута (засега само до стотния час!) от зародишното развитие и в коя част от зародиша какви промени предизвиква. Не е ли това една решителна крачка към бъдещето, когато ще можем да създаваме организми с желан пол, ще се изменят злокачествено увредените клетки и т.н.? Разбира се, всичко това са само мечти, но постигнатото не е малко – един българин бе изпреварил Шпигелман по отношение на „основната догма“ в биологията – включването на рибонуклеиновата киселина като матрица на дезоксирибонуклеиновата киселина.

Ученият е старши научният сътрудник от Висшия военномедицински институт в София и преподавател по биохимия на развитието в Софийския държавен университет д-р Георги Русев.

Нарочно не се спирам на неговите многобройни публикации в най-авторитетните световни научни списания, участията му в конгреси, цитирането му от страна на всепризнати авторитети. Не зная обаче дали някой у нас го цитира. Защото д-р Русев е скромен човек, както всички онези, които оставят следи в науката, следи, по които се движи човешкият прогрес. Такива хора, за разлика от празнодумците, са за уважение, въпреки мълчанието им. Защото нашата наука има нужда от такива хора, които могат да я изведат на кръстопътя на световните открития!...

Нещо като послепис

Горния очерк публикувах във вестник „Народна младеж“. Посрещна се с интерес. Това бе през лятото на 1970 година. И аз (тогава работех във Висшия военномедицински институт) като всички останали заминах на почивка. Един прекрасен ден пристигна настръхнала

телефонограма. Прекратява ми се отпуската, веднага да се върна в София, за да дам обяснения за публикувания очерк. Какво се беше случило? Тогавашното ръководство на ВВМИ е лицето на доцент Ат. Хаджиниколов (временно изпълняващ длъжността началник) не само не знае нищо за опитите и постиженията на д-р Русев, не само не му осигурява истински условия за работа, но не може да се помири с мисълта, че за него се пише във вестник. И от кого? От друг служител на института. Да се прекъсне отпуската на писача и да бъде наказан, а на фантаста, който се осмелява да твърди противно на общоприетото, да му се „свят сармите“.

Разбира се, в „Народна младеж“ не се изплашиха. Ето част от официалното писмо, което получи ръководството на ВВМИ:

„Редакцията на вестник «Народна младеж» не е съгласна с възраженията, съдържащи се в писмото на полк. доц. Хаджиниколов и в изложението на ръководството на ВВМИ. Редакцията на вестника смята, че изпълнява стриктно постановленията на партията и правителството за популяризиране успехите на българската наука и довеждането им до знанието на обикновените трудови хора. Нещо повече. Ние сме радостни, че успяхме за първи път да съобщим за откритията на д-р Русев. Ние смятаме, че в дните, когато западният печат гърми и рекламира откритията на д-р Шпигелман, вестник «Народна младеж» съобщи пред световната и нашата общественост, че в социалистическа България социалистически учен е изпреварил д-р Шпигелман и има открития на световно ниво. Ето защо ние оставаме крайно изненадани от писмото на полк. доц. Хаджиниколов и от изложението на ръководството на ВВМИ, което би трябвало да се гордее, че има в института такъв учен като д-р Русев... Ние не можем да удовлетворим молбата ви за отпечатване в нашия вестник на вашето становището-отговор, тъй като не съществуват сериозни основания за това!“

Оттогава д-р Русев не разказва за своите опити. И затова аз не мога да отговоря на въпроса какво стана по-нататък с онтогенините. Не случайно председателят на БАН акад. Ангел Балеvски каза веднъж, че пътят към откритията съвпада с пътя към инфаркта...

1970 г.

Главното е да обичаш своята работа

А той наистина я обича. Може би защото тя е твърде различна от работата на другите – да оперира човешките сърца.

С професор Генчо Кръстанов се познавам отдавна. Първия материал за неговата благородна дейност публикувах на 2 септември 1963 година. Впрочем, ако трябва да се пише биография на сърдечната хирургия у нас, мисля, че мога да претендирам да бъда един от биографите й...

... Проблемите за заместване дейността на сърцето, белия дроб и кръвоносните съдове, както и на други човешки органи, вече заемат важно място в хирургията... Днес този текст звучи елементарно, нали? Човечеството отдавна свикна с идеята, че може да се заменят немалко органи. Професор Барнард направи своите знаменити операции, сърцето на Джарвик „живя“ в изстрадалите гърди на Барни Кларк, а България стана шестата страна в света по наситеност с „изкуствени бъбреци“ (центрове за хемодиализа) и т.н. Но преди 20 години всичко това бе още сензация, затова и продължението на текста не бива да ви учудва.²

... Разбира се, до постижения в тази област се стига много трудно, освен това те не са тъй много в света, и всеки успех представлява една малка епоха в голямата битка за човешкия живот. А ето че у нас хирургията завоюва един завиден успех и в тази област.

Напоследък функцията на сърцето се прехвърли върху специални апарати. Това е първата и основна крачка към разрешаването на проблема за изкуствено кръвообръщение. Тази идея Впрочем не е нова. Опити са правени още през 1885 година, но чак през 1953 година се осъществи първата операция на сърцето с апарат за изкуствено кръвообръщение.

През април 1962 година в клиниката по сърдечна хирургия при ИСУЛ с помощта на вносен апарат бе извършена първата успешна операция у нас на човешко сърце. Направиха я професор Коста Стоянов и доцент Димитър Димитров. На 10 ноември същата година във Висшия военномедицински институт професор Генчо Кръстанов с група хирурзи извърши първата такава операция, обаче с наш, български апарат, изработен в института под ръководството на д-р Милан Милев. Този апарат, наречен „изкуствено сърце – бял дроб“, временно замести

---

2. Книгата бе вече подготвена за печат, когато се извърши първата трансплантация на сърце у нас от колектива на проф. Ал. Чирков.

функциите на съответните органи. Българският апарат притежава редица оригинални особености и преимущества. В него е намалено неудобството за „гасенето“ на пяната, която се образува при циркулацията на кръвта, до минимум е сведено разрушаването на кръвните телца (хемолиза) и пр.

Неотдавна колективът на професор Кръстанов направи и първата у нас сърдечна операция в условията на дълбоко замразяване (хипотермия), пак с помощта на този български апарат. Това „замразяване“ достига температури от порядъка на 8–12 градуса по Целзий.

Изминаха години. Неведнъж се срещам с професор Кръстинов. Знаех, че той и сътрудниците му готвят нещо голямо. Като израз на нашето дългогодишно познанство ми обеща аз да бъда първият представител на пресата, който ще узнае за това.

И един ден бях поканен във Висшия военномедицински институт. Операцията бе не само смела като идея и изпълнение. Тя бе първата по рода си у нас. Но в операционната зала всичко бе обикновено. Правеше впечатление само необичайно големият брой на участниците в хирургическия екип и присъствието на двама „пациенти“, които трябваше да бъдат оперирани едновременно. Те лежаха вече на операционните маси, покрити с бели чаршафи, под защитата на чудния сън на наркозата. Около тях, подчинени на отдавна установен ред, се суетяха сестрите. И така, в една от операционните на Висшия военномедицински институт в София започваше операция за... присаждане на органи!

Тишината действа целебно на нервнболните. Тишината приспива уморените. Но тишината на операционните зали мобилизира вниманието. Тя е поредица от мигове, заредени с напрежение, мигове, които се равняват на часове и при това не се забравят...

Часовникът отброяваше бавно минутите и сякаш тиктакаше ритмично с биещите слепоочия на хирурзите. Уморено просъскваха меховете на апаратите за интратрахеална наркоза. Изведнъж движенията на операторите от едната маса станаха по-чевръсти. Очите се повдигнаха за миг и погледите се кръстосаха. В този момент тишината се наруши. Тези, които имаха привилегията да бъдат зрители на операцията, се сбутаха един друг и пристъпиха напред. Погледите на всички се съсредоточиха към ръцете на тези оператори. В тях се движеше нещо розово-бяло, пръхаше като малко врабче половин бял дроб.

В този момент в екипа заработи още един хирург, професор Кръстинов, който се включи към екипа на втората маса. Вниманието на всички сега се прехвърли към нея. На пациента, който лежеше там, трябваше

да се присади извадения преди малко бял дроб. С тази именно задача се зае професорът. Опитните му ръце бавно, милиметър по милиметър, опипваха тъканта, налагаха шевове. Всичко трябваше да се съедини така, сякаш операцията не бе извършвана – бронх с бронх, артерия с артерия, вена с вена. Изведнъж пулсиращата повърхност на сърцето притихна, сякаш заспа. А това вече бе сигнал за тревога. За тревога, но не и за паника. Две ръце бързо поеха напълнената с живителна течност спринцовка и забиха иглата в не навреме отпусналата се сърдечна плът, после други две ръце обхванаха стихналото сърце и започнаха бързо да се свиват и отпускат заедно с него. И така безкрайно дълго време. Найсетне сърцето трепна и моравата му повърхност започна да поаленява. Погледнах часовника – бяха минали само три минути...

Операцията отиваше към своя край. Оставаше само кожният шев и затова залата започна постепенно да се изпразва. Една сестра отвори журнала и започна да записва. Надникнал през рамото ѝ, прочетох: „... Операция №... Присаждане на бял дроб. Оператори: проф. Г. Кръстинов, д-р М. Милев, д-р Г. Чепилев, д-р И. Топалов, д-р А. Александров. Анестезиолог: д-р Т. Ненов.“

Всъщност идеята да се присаждат органи съвсем не е нова. Още в древна Гърция многобройните войни довеждали до страшни осакатявания на хората. И тогава именно били направени първите опити за присаждане, разбира се, само с козметична цел. Известни са протези, създадени хиляди години преди нашата ера, опити за възстановяване на заболели вътрешни органи у човека, като се изяждат съответните животински в суров вид, и какво ли не още.

Днес проблемът за присаждането на органи е един от най-актуалните в съвременната биология и медицина. Разбира се, съвсем не с козметична цел. Редица тежки хронични страдания – злокачествени тумори, туберкулоза, силикоза, нефрит, цироза, ревматизъм и други – водят до необратими изменения. При това положение единственият радикален изход си остава подмяната на заболелия орган със здрав. Но главната пречка за това се явява самият организъм – т.нар. имунологична бариера, т.е. естествената несъвместимост на различните тъкани.

Днес определено може да се каже, че вековната мечта на човечеството за подмяна на заболелите органи с нови премина от сферата на фантазията в областта на научните завоевания. Колективи от различни страни работят усилено за създаване на методи за трансплантиране на бял дроб, бъбреци, сърце, черен дроб и други. Впрочем присаждане на бъбреци (главно взети от еднояйчни близнаци или от майката на

болния) се извършват вече в института по клинична хирургия в Москва, в клиниките на Фош и Некер в Париж, в Англия и Белгия. Неотдавна от Париж бяха съобщени и първите резултати от трансплантация на бял дроб на кучета.

За чест на нашата млада, социалистическа медицина трябва веднага да прибавим, че България се нарежда между страните, които провеждат успешни експерименти за присаждане на органи. Тези страни, поне засега, се броят на пръсти. Описаната операция, която се проведе във Висшия военномедицински институт, бе един от тези експерименти. „Пациентите“, върху които се извършват тези манипулации (както и в чужбина!), са кучета. Но благодарение на усвоения опит и разработения оригинален метод за консервиране на тъкани оперативният колектив на клиниката на проф. Кръстинов има готовност за извършване на такава операция и върху хора...

Всъщност колективът от ентузиазирани пионери в тази област у нас, който работи под ръководството на проф. Кръстинов, има вече немалък опит в областта на присаждането. Още от 1951 година в клиниката започна отглеждането в специални среди и условия на артерии, кости и хрущяли от неболедали човешки трупове. С тях са изправяли различни дефекти на съответните органи у нуждаещите се хора. Но нараналото техническо ниво на хирургията позволи да се премине и към по-труден етап – присаждането на вътрешни органи. Колективът на клиниката вече упорито разработва този проблем.

Науката обаче доказва, че имунологичната бариера се оказва все още спусната. Големият учен не бе любител на авантюрите. Скромно и делово неговият екип усъвършенствува хирургическото лечение на сърдечно болните. Удостояването му със званието „Герой на социалистическия труд“ бе радостен повод за нова среща, за нов разговор:

– Понастоящем ние разработваме проблема за хирургическото лечение на заболяванията на венечните (коронарните) артерии на сърцето, които се проявяват под формата на т.нар. „ишемична болест на сърцето“ („гръдна жаба“, инфаркт) и т.н. В тези случаи съвременната хирургия може да направи много. С помощта на най-модерна апаратура ние изследваме венечните артерии, преминаващата през тях кръв и с голяма точност установяваме къде е настъпило стеснение или запушване. Но това, разбира се, не е достатъчно. Необходима е хирургическа намеса. На 10 октомври 1974 година ние направихме за първи път у нас операция на запушена дясна коронарна артерия, като за целта бе поставен мостовиден венозен автотрансплантат. Така болният бе спасен.

Оттогава ние правим такива операции при случаи с тежко протичаща „гръдна жаба“, прединфарктни състояния или пък след прекаран инфаркт, когато се налага.

Много често, в резултат на прекарани стари заболявания, главно ревматизъм, настъпват тежки увреждания на сърдечните клапи с отлагане на калций по тях. Безспорно това затруднява неимоверно много работата на сърцето (т.нар. „сърдечни пороци“). В тези случаи като най-сполучливо лечение засега се оказва поставянето на изкуствени клапи. В областта на съдовата хирургия ние разработваме и методи за заместване на увредени съдове. Обикновено поради запушване на артерии от възпаление или травма ние ги заместваем с вени, взети от самия болен. Но когато се налага да се замени голяма артерия, с голям отвор, ние прибегваме до помощта на изкуствени гофрирани съдове.

Разговарях с този колкото непосредствен, толкова и необикновен човек в скромния му кабинет и си мислех за личния пример, за трудностите при създаването на школа в науката, за това колко малко знаем за тези хора, които не се натрапват със сексапила на естрадната усмивка например, но заменят сърдечни клапи и спасяват отдавна оплакани хора.

– Главното е човек да обича своята работа и професия – ме върна отново „на земята“ гласът на проф. Кръстанов. – Нашата работа изисква да влагаме повече жар, повече любов и старание при изпълнение на задълженията си. Не мога да не подчертая, че аз особено много обичам сърдечната хирургия. Но за да успее човек в нея, пък и изобщо в медицината, трябва да обича самите болни и винаги да им вдъхва вяра и надежда в тяхното оздравяване, независимо от всичко. Ако не прави това, лекарят не би бил лекар, а обикновен чиновник.

1963–1975 г.

Из дневника на една францужойка

... Мон Диьо, аз съм пак в Париж!

Пролетта е дошла. Скитам се безцелно из квартала, купувам си цигари от будката на ъгъла. Всеки ден същата разходка – спокойна, бавна. Минавам и покрай болницата „Отел Диьо“ и се връщам на кея на Сена. Спирам се. Хубаво е... Навсякъде дърветата цъфтят. Простират клони, за да поздравяват катерите по канала „Сан Мартен“.

Хубаво е да изпиеш едно кафе на тротоара пред малка плетена масичка. Отляво и отдясно седят твои квартални познати. Хората идват тук след работа, за да подишат хладния въздух на „Сан Мартен“. А когато слънцето се скрие зад старите къщи на кея Валим, шумът от колите намалява, за да дойде шумът от спускащите се ролетки на магазините. Само вятърът донася отдалече еката на големия град.

Боже мой, пролетта е дошла. Аз пак виждам зелените дървета такива, каквито ги видях лани за последен път. Цяла година в тъмнина. Просто не вярвам, че прогледнах...

... Разбрах, че ще остана сляпа, от един едва доловим шепот на лекарите. Отначало бях безразлична, но сетне започнах да съжалявам защото са ме спасили от отравянето. А то беше ужасно. Подправеното с машинно масло олио (взето от Италия) е виновно за всичко. Бях в несвѣст. Какво е станало с мен – не зная. Разправят, че са ме закарали веднага в болница. Когато отворих очи... о, това бе най-страшният миг в живота ми!...

Отначало не можах да разбера дали спя, или е нощ. Чувствувах много добре как са отворени очите ми, но въпреки това никаква светлина не достигаше до мен. „Очите ми, какво става с очите ми?“ – запитях аз. Попипах с ръка, те бяха на мястото си. Всичко бе на мястото си. Но въпреки това не виждах нищо. Спомних си само, че запитях: „Колко е часът?“ Някакъв глас ми отговори: „Обяд е, мадам, дванадесет часът.“ Значи е ден – мигновено, като светкавица, премина през съзнанието ми. Тогава... Поисках да се надигна от леглото си. Но нямах представа за нещата около себе си. Страшно е това чувство! Все едно че се преселваш от един свят в друг. Опипах с ръце около себе си. Изправих се в леглото. Обърнах главата си наляво и надясно. Тъмнина! Гъста, непрогледна тъмнина ме бе обхванала отвсякъде. „Горката, тя нищо не вижда!“ – чух някакъв глас далеч от мен. Нямах вече никакво съмнение.

Отпуснах се назад без мисъл...

Времето минаваше и аз свикнах със слепотата. Сега не зная дали бих могла да изживея отново всичко това. Често ми идваше мисълта да сложа край на живота си. За какво ми беше той, след като до мен не идваше най-големият му дар – светлината!

Спомням си как преминавах тогава „Големите булеварди“. Спирах пред галериите на Лафайет, но не исках да вляза. Коя жена не се е спирала пред тях! Постепенно започнах да ги отминавам. Не исках да ме водят из улиците, конто познавах добре, по които бях бродила преди това. И изведнъж блесна надежда... Операция във Виена!... Казаха ми първостепенна клиника, световноизвестен специалист...

Отидох във Виена... И след операцията тъмнината не се разкъсва нито за миг. След Виена дойде лечението в Брюксел, Лондон... „Съжаляваме, мадам, тежък случай на токсичен неврит. Медицината е безсилна!“

... Не си спомням кога чух за първи път името на България. Напоследък вестниците писаха за тази малка страна. И когато един ден домашният ми лекар, доктор Льокуврьор, дойде с някакво списание и спомена пак за България, аз вече бях чувала това име. От списанието докторът ми прочете една статия на Елза Триоле: професор от тази страна беше създал лекарство, с което лекували заболявания на нервите. И добрият ми доктор бе решил да ме заведе там. Изсмях се. Спомням си много добре. Изсмях се и казах: „Оставете, докторе, не си струва труда!“

И все пак аз заминах за България. Заминах сляпа, а се завърнах прогледнала и с двете очи. На мен самата все още не ми се вярва. Бях обиколила толкова лекари и клиники. И всичките прочути...

Може би и българският професор да е прочут. Не съм специалистка и не зная. Не бях чувала даже името му. Усетих само топлата му ръка, която се здрависа с моята, и някаква особена нотка в тихия му глас. За първи път в него прозвучаха думи на надежда за мен. Неволно си спомних клиниките във Виена, Брюксел, Лондон. Навсякъде студено-делова любезност, закупена на твърде висока цена.

Като малка обичах твърде много цветята. Пролетно време тичахме по поляните на Булонския лес и късахме минзухари, кокичета. Никога не бях помислила, че това малко бяло цвете – кокичето, крие такава чудодейна сила. Прогледнах благодарение на това кокиче, по-точно на полученото от него българско лекарство нивалин.

Труден ми се стори българският език. Но няма да забравя три думи

от него: кокиче, нивалин, Пасков.

Повече от месец измина, откак сме в България. Отседнахме в хотел „Балкан“, но всеки ден ходехме с моя съпруг във Висшия медицински институт, където ме лекуваха с нивалин. Един ден вървахме по алеите на института, когато почувствах по лицето си дъждовни капки. Неволно по навик, останал отпреди, вдигнах главата си нагоре и... извирах. Някакви големи тъмни маси се носеха над мен. Зави ми се свят и аз се облегнах на мъжа си. Рукна дъжд и блесна светкавица! Изминаха няколко минути, докато разбере, че съм видяла светкавицата. Стиснах ръката на мъжа си силно, до болка. Аз видях светкавицата! Аз видях светкавицата, хей!... Може би съм приличала на луда, но в този мрачен дъждовен ден видях слънчевия лъч на надеждата.

Зрението ми се възвърна постепенно. Разбира се, имаше все още някои дефекти, но го нямаше най-главното – тъмнината. Горях от нетърпение да видя човека, създал това чудодейно лекарство. Заведоха ме в неговата лаборатория. Бръмчаха апарати. Някакви хора в бели престилки разговаряха около една маса. Изведнъж един средновисок човек с оредяла коса се отдели от тях и ми се усмихна. Никога няма да забравя топлотата на тази усмивка, човешкото, което бликаше от нея...

Човек и учен! Това бих могла да кажа за професор Пасков. За забележителните хора не може да се пише много. И не е необходимо. За тях говорят делата им. И наистина, трябва да побеседваш с майките на десетки болни деца от детски паралич, които идват за консултация и лечение при професора, трябва да имаш възможност да прочетеш възторга и благодарността в очите на още много други чужденци, които идват на лечение в България, специално заради нивалина, за да разбереш какво е направил професор Пасков за хората и за своята страна.

Но това, което най-много го издигна в нашите очи, очите на неговите пациенти, бе изключителната му скромност и онази с нищо неподправена топлота, с която мисли за хората и с която обгръща всеки човек, обърнал се за помощ към него. И всичко това без никаква корист, без никакво заплащане. И на мен – чужденката – той не взе пари. Какви интересни наистина порядки съществуват в тази чудна страна България!...

През 1962 година като стажант-лекар бях кръжочник по фармакология в кръжока, ръководен от професор Димитър Пасков. Разговарях няколко пъти с госпожа Марсела Гьотц и всеки път изпитвах гордост – законната гордост за всеки българин!

1975 г.

Творецът няма измерения

За д-р Никола Делев бях чувал отдавна. За правените от него оригинални операции в Първа работническа болница в София – също. Но случаят не ни беше срещал до този момент. Посетих болницата и присъствувах на една от тези операции. Наблюдавах продължително време след това оперираната и реших, че трябва да се пише за това. Просто защото бе отминал вече „сезонът“ на вестникарските сензации, защото най-сетне бяха замлъкнали некомпетентните завистници, които бяха си присвоили правото на оракули, и остана да съществува само онова, което бе проверено и изпитано в практиката и доказано от науката.

Седяхме заедно с д-р Н. Делев в неговия кабинет. Не случайно хората казват, че когато двама лекари се съберат, започват да говорят задължително на медицински теми. От дума на дума научих историята на едно интересно постижение в медицината.

– През 1955 година – започна разказа си д-р Делев – бях на лятна почивка със семейството си край днешния град Рила. Един ден отидохме със сина ми в планината, но изведнъж рукна пороен дъжд. Огледах се и забелязах недалеч от нас сгушени няколко сламени къщурки. Изтичахме и влязохме в първата от тях.

И от този момент се поставя началото на една колкото обикновена, толкова и причудлива история, която довежда до създаването на оригинална българска операция по присаждане, която получава световно признание.

– Как се породи тази идея у вас, д-р Делев? Бяхте ли предварително работили нещо по този въпрос?

– Когато влязохме в тази къщурка, първото нещо, бе острата, направо непоносима миризма на урина, която просто ни удари в лицата...

– И професионалният интерес заговори, така ли?

– Познахте. Заинтересувах се и разбрах, че едно от децата в семейството се е родило с тежък недъг – отворен пикочен мехур, от който урината изтича непрекъснато. А беше голямо момиче вече – на 16 години. Има нещо потресаващо тъжно в тези нещастници. Досегът с тях е неприятен за околните. Те се изолират, остават неграмотни, изостават и в интелектуално отношение и краят винаги е печален. Не можах да се сдържа. Прегледах момичето и да си призная, без много да се замислям, казах, че ще се опитам да помогна на малката. Като се завърнах в

София, намерих много описани оперативни методики за лечение на това страдание, но нито една от тях не водеше до пълно оздравяване. Това не ме задоволи, но постепенно работата ме затрупваше и аз поизоставих проучванията си. Един ден обаче пристигна писмо от сестричката на това момиче. Там буквално пишеше: „Вие обещахте да помогнете на кака. Защо мълчите?“ От този ден за мен вече нямаше спокойствие. Започнах отново да проучвам книги и научни списания и веднъж случайно (спомням си, че бях във влака за Пирдоп) ми хрумна идеята за операцията.

– Не, д-р Делев, не мога да се съглася с този ваш израз „случайно ми хрумна“. Знаете, че Пастър много сполучливо е казал приблизително следното: откритията се пораждат само в подготвените умове.

– Макар че в моя случай за откритие не можем да говорим, струва ми се, че мисълта на Пастър е подходяща. Аз много бях мислил по този проблем, бях прочел буквално всичко, което бе писано по него, започнах да експериментирам на трупове, съветвах се и с други лекари. Найсетне повиках момичето и то постъпи в Окръжната болница, където работех тогава...

Операцията се извършва на два етапа: първият – на 1 юни 1956 година, а вторият – на 29 юни. Тези дни се превръщат в кошмар и за лекаря, и за човека Делев. Той не може да получи съвет отникъде. Та това е съвсем нов начин за опериране. Никой не знае как ще протече следоперативният период, какви ще бъдат оплакванията на болната. Малцина са тези, които вярват в успеха. „Ти си авантюрист!“ – казват едни, други скептично клатят глави, трети предпочитат да мълчат. Мъчителен е пътят на новото. Впрочем не е ли всяка новост „авантюра“ – благородна, целенасочена, чийто път преминава непременно покрай скептично клатещи се глави, покрай иронични усмивки, и тя никога не е застрахована срещу неуспех? Но д-р Делев успява. На деветия ден след операцията болната, за първи път през живота си, почувствува позиви за уриниране и започва да задържа урината по няколко минути. В края на втората седмица задържането е един час, в края на третата – два часа, а една година след операцията тази физиологична функция у момичето става нормална, като при всички хора.

– И каква е съдбата на тази болна, какво стана с нея?

– Девојката заживя нормално. Ограмоти се, започна да работи, почувствува се пълноценен човек. Сетне се омъжи и роди. Впрочем ето я – д-р Делев извади от портфейла си снимка на млада симпатична жена с малко дете.

– Д-р Делев, как се организира по-нататък работата за внедряването

на вашата операция?

– В началото всичко бе още стихийно. Втория си пациент открих случайно, но и той бе много вълнуващ случай. Като лекар в ТЕЛК един път ми попаднаха документите на 47-годишен мъж от едно гоцеделчевско село с вродена липса на пикочен мехур, който живееше с военноинвалидна пенсия от баща си. Този случай ме заинтересува и аз посетих селото. Какво да ви кажа? Човешкото въображение е слабо, за да си представи това, което видях. В нещо като обор, заедно с добитъка, върху решетка, покрита със слама, лежеше мъж. Миризмата около него беше страхотна, може би затова само животните можеха да го понасят. Убедих го да дойде в София да го оперирам и той пристигна наистина, но, представете си, облечен във... фуста. Горкият! Недъгът му не му позволяваше да обуе панталон. Оперирахме и него. Ще ви кажа, че когато си замина, беше с панталон и с вратовръзка. За първи път този 47-годишен мъж се почувствува човек. Сега работи в стопанството и живее като всички.

– Д-р Делев, разкажете ми какво представлява вашият оперативен метод и в какво се състои неговата оригиналност?

– Вроденият дефект на пикочния мехур, при който липсва предната му стена, е един от най-тежките недъзи, почти несъвместим с по-продължителен живот. Оперативното лечение се състои в изрязване на парче от дебелото черво на самия болен. Изрязаната гънка моделираме като пикочен мехур, а нормалната проходимост на червото се възстановява. Новият „пикочен мехур“ се поставя до несъвършения естествен, като долният му край се прекарва под аналния мускул. Всъщност това е и оригиналността на операцията. Ние използваме този мускул, на който се възлага допълнителната задача да упражнява контрол и задръжка и на урината, като изпразването на новия мехур да става волево. Допълнително присъединяваме пикочопроводите към новия мехур, а старият се отстранява.

– Вашата операция може ли да се разглежда като трансплантация на орган?

– Напълно. С тази забележка, че това всъщност е автотрансплантация. При нея далечните резултати са добри, тъй като става присаждане на орган от самия болен.

– Д-р Делев, не ви ли е блазнала кариерата на научен работник?

– Откровено казано – не. И в своята практическа дейност лекарят може да бъде полезен на хората. Медицинската наука е еднакво щедра към онези, които истински я обичат, независимо дали работят в научна

лаборатория или не.

Доктор Делев беше прав. Творецът няма граници в своите измерения.

1976 г.

Деветдесетте стъпала, които ме отделиха от света

1953 г.

... Блести. Нещо до болка блести в очите ми, прорязва клепачите и упорито се мъчи да проникне през тях. Не издържам, отварям очи. Слънцето!... Инстинктивно искам да се закрия с ръце и изтръпвам... Бях забравил... Ръцете ми не се движат, краката ми не се движат. Аз съм парализиран, аз съм инвалид. Завинаги!... Някой трябва винаги да бъде около теб. Без този някой ти си загубен. А и има ли смисъл едно такова съществуване? Но аз нямам възможност даже да се самоубия... Мама сякаш разбира какво става с мен, дръпва пердето... Изчезна слънцето, изчезна и синьото небе. Остана болничната стая и аз със своите мисли...

... От три дни съм в съзнание. Лекарите казват, че опасността е преминала и че съм по-добре. По-добре! Точно преди 25 дни играех волейбол. Сега не мога да се движа... По-добре! Може ли изобщо при мен да се говори за „по-добре“?

... Днес колегите от моята група завършиха стажа си в инфекциозната болница и дойдоха да се сбогуваме. Донесоха и цветя. Те продължават по-нататък, аз оставам. Спрях в края на пътя. Може би завинаги!

Това, което учехме по инфекциозни болести за детския паралич, сега го изпитвам върху себе си. На практика. Нали теорията трябва да се свързва с практиката. Моята практика с детския паралич обаче се оказа, че ще продължи цял живот. Колко силен трябва да е бил вирусът на тазгодишната епидемия, за да ме повали толкова бързо, въпреки моите 23 години! И колко жестока е съдбата, за да ме поразят точно на рождения ми ден! В деня, в който съм дошъл на този свят, се разболях – 14 октомври. Парализата настъпи по-късно... Такъв е хронологичният ред на нещата, Как ще продължат по-нататък, не зная...

1955–1956 г.

... Клинично съм здрав, но напълно неподвижен. Заминавам за Чехословакия, за да постъпя на лечение в санаториума в Янске Лазне...

... 16 месеца, толкова престоях там. Постепенно започнах да движа

мускулите си на врата и на дясната ръка – от китката до пръстите. Наистина малко, но за мен е много. Най-важното бе друго. В санаториума разбрах, че има някои, които гледат на инвалидите като на пълноценни хора, със своите нужди, желаниа, че те не само очакват от хората, но и им дават, доколкото могат, разбира се!

Една вечер се случи нещо, което промени моята съдба. Празката телевизия имаше тържествено предаване за Сметана. Неочаквано на екрана се появи възрастен човек в инвалидна количка. Оказа се, че е виден чешки музиколог. Останал от малък инвалид, той се издигнал много, независимо от своя недъг...

... През тази нощ, цялата, не спях. Аз отдавна си задавах въпроса: „А по-нататък? Накъде?“ Към верен отговор ме насочи професорът инвалид. Не, аз няма да се предам на отчаянието. Няма да се превърна в излишен човек, достоен само за съжаление. И тези мисли за самоубийството, които ми дойдоха в началото... Срамувам се за тях. Ще уча, трябва да завърша медицина на всяка цена! Вярно е – ще бъде адски трудно. Достойни за съжаление са само духовно бедните хора!...

1956 г.

... Завърнах се от Чехословакия. Чувствувам се значително по-добре. Но на мен положително не ми върви. Кооперацията, в която живея, няма асансьор. И за мен деветдесетте стъпала станаха проблем, който не можах да преодоля. Те ме отделиха от външния свят и ме държаха затворен цели 11 години...

1957–1960 г.

Получих разрешение от Министерството на народното здраве да завърша образованието си. Започнах оттам, откъдето ме спря болестта. Продължих стажа си... Облякох отново бялата престилка и заминах за Момин проход. Там, в балнеосанаториума, на първия етаж, където бяха болните от детски паралич, завърших стажа си. Останаха държавните изпити...

„За какво ти е тази диплома? За какво учиш?“ – тези думи ме шибнаха като плесница. Да си призная – изненадаха ме. Чух ги от хора, от които не очаквах, които ме бяха учили как да се грижа за човека. Други пък се съмняваха дали съм психически здрав... Издържах на съмненията, защото бях решил да докажа, че и аз мога да взема диплома, че и инвалидът е също човек като всички останали, стига сам да е уверен в

това...

Комисиите за държавен изпит идваха в къщи. Няма да описвам как премина всичко. То бе плод на упорит труд, който трябва сполучливо да бъде насочен. И най-сетне на 6 февруари 1960 година аз получих диплома. Станах лекар!

Отново се постави въпросът: „Накъде?“ Ръководството на Министерството на народното здраве ми предложи да стана редактор в издателство „Медицина и физкултура“. Аз приех. Но тогавашният директор, с когото разговарях по телефона, вместо: „Добре дошъл!“ ми каза: „Нямаме фондове да ви даваме пари, без да работите!“ Боже мой, тези хора не разбираха, че аз искам да работя, че горя от желание да работя, че жадувам да правя пешо, че мога, че съществувам... Изминаха няколко месеца, докато се изясни, че не желая подаяния. Така започнах да работя...

1971 г.

... Трудовият ми стаж е вече около 17 години. От известно време работя в Центъра за научна информация към МНЗ. Отказах се да се занимавам повече с лекуване на недъга си. Може би, ако бях упорствувал, бих възстановил с още 5% поне движенията на крайниците си. Но за това бе нужно време. Аз реших обаче да използвам това време за общественополезна работа. И затова вместо никому ненужен инвалид с 5% по-голяма двигателна способност, аз станах пълноценен трудов човек, нужен на хората, полезен на обществото. Възможността да докажа, че няма инвалиди в пълния смисъл на думата, ми доставя голяма радост. Вземете който и да е инвалид, с какъвто и да е недъг, поставете го в подходящи условия и той може да осмисли своето съществуване, да се труди (разбира се, според възможностите си).

... В началото не ми вярвах, мислеха ме за психопат, но струва ми се, успех да докажа, че за човека трябва да се съди само и изключително по неговите дела! Мнозина обичат да повтарят сентенцията на древните: „Здрав дух – в здраво тяло!“ Смело мога да заявя: „Не, не е точно така! Здрав дух може да съществува и в парализирано, в болно тяло и даже без... тяло. Стига този дух да е убеден, да знае, че е полезен с нещо на хората!...“

Разказах историята на д-р Иванов не да гоня сензация, а да научат хората за неговия живот, за всепобеждаващия човешки дух, за крилата

на една воля, която не можа да бъде пречупена нито от тежкия недъг, нито от неверието и нито от отчуждеността.

Не очаквах, да срещна инвалид с толкова широко засмяно лице. Но което ме порази най-силно, бе остротата на ума, последователната логичност на мислите и широтата на познанията, които излизаха далеч от четирите стени на стаята му. Не случайно този човек бе завършил медицина с отличен успех – 5,60; не случайно от него са редактирани значителна част от медицинските учебници, над 200 книги и научни монографии. Плод на неговата ерудиция са множество медицински и публицистични статии и задълбочен дисертационен труд върху рехабилитацията на инвалидите. Затова д-р Иванов е носител на значката „Отличник на Комитета за изкуство и култура“. Но аз не исках да повярвам, че на този човек твърде често му се случва по три и повече месеца да не бъде повдиган от леглото, защото единственият човек, който се грижи за него и на когото дължи съществуването си и постигнатото, е неговата вече стара и болна майка. А хората?...

1977 г.

Тайната на живота

ДЪРЖАВЕН СЪВЕТ НА НР БЪЛГАРИЯ

УКАЗ

№ 826

„Държавният съвет на НР България въз основа на чл.35, т.7 от Конституцията на Народна република България и чл.24 от Указа за ордените, медалите и почетните звания

ПОСТАНОВЯВА

Награждава посмъртно д-р БОРИС НИКОЛОВ БАЙДАНОВ от град Лом с орден «За гражданска доблест и заслуга» – I степен, за проявена смелост и себеотрицание при спасяването на давещи се.“

* * *

„... Каква е тайната на живота? От създаването на едноклетъчните до усъвършенствувания организъм на човека са изминали милиони години, но все още не е известна тайната на зараждането на живота и смъртта. Ние трябва да я разкрием!...“

(Из едно писмо на д-р Байданов)

Кога се срещнахме за последен път, Боре? Струва ми се, че бе преди няколко години. Бяхме вече лекари. Приказвахме дълго. Разбрах, че работиш на село. Доволен си. А това е най-важното за човека – да е доволен от работата си, от себе си. И в този момент аз ти завидях. Завидях ти, защото ти беше всред хората, помагаше им, както бяхме мечтали като студенти, а аз дишах лекарствения мирис в научните лаборатории и се ровех в дебели книги. И какво направих? Едно нищо. Затова не бях доволен от себе си, от избора си, от съдбата си... А ти остана завинаги всред хората, защото ги обичаше!...

Прелиствам остарелия семеен албум. Треперещите от вълнение пръсти на баща ти ми посочват снимките една след друга.

Лом, 1956 година. Един слабичък, светлолик младеж е стиснал здраво знамето на гимназията. Така човек държи своето верую. Обикновено знамето се дава на най-достоините. Отличникът, секретарят на

ученическият комитет на ДСНМ Борис Байданов не бе избран случайно за знаменосец.

София, 1957 година. От снимката ме гледа пак същото открито, засмяно лице. Вместо ученическата куртка е облечена бялата престилка. И това е завинаги, чак до последния миг.

„Ние ме искахме той да учи медицина – споделя с мен баща ти, – но Борис настоя и не отстъпи.“

„Искам винаги да бъда в помощ на хората, татко. Това мога да сторя само като лекар.“

И на тази своя житейска правда ти не изневери до края.

Село Плана, 1962 година. Спомням си това лято. Бяхме пред държавния изпит и в Плана бе последната ни младежка бригада. Имаше ли нещо по-хубаво от тази бригада? Вечер край лагерния огън мечтаехме за бъдещето. Борис не говореше много. Той знаеше своето място в живота.

И го намери. Търговишки окръг не се считаше от завършващите лекари нито за лесен, нито за много хубав. Но д-р Борис Байданов замина по назначението си в него, без да се колебае и без да съжالياва. Със себе си той носеше две силни оръжия: диплома за завършено висше медицинско образование и романтиката на своето време.

Началото бе в село Гърчиново, след това дойде село Опака, село Садина и накрая село Зараево. Не, краят всъщност бе началото. То започваше в София, във Висшия медицински институт, където завоюваната с труд аспирантура разкриваше бляскаво бъдеще в науката.

Но Борис не напускаше гузно местата, където бе работил. Не си отиваше през задната врата. Знаеше, че за шестте години работа по селата бе оставил в сърцата на хората трайни следи. Отзивчив и сърдечен, неуморим, той работеше без работно време, винаги се отзоваваше, когато някой се нуждаеше от помощта му. Даже и в онази дъждовна нощ на 1965 година, когато отивайки по спешност при болен, катастрофира по разкаляния път с мотоциклета си, даже тогава Борис не обърна внимание на тежко наранената си ръка, изпълни дълга си и чак тогава потърси в Попово помощ за себе си. Затова го обичаха всички.

Така и загина, за да помогне. Докрай верен на своите принципи. Докрай остана лекар.

Последният ден от шестгодишния живот на Борис като лекар на село бе неделя. Новината, че д-р Байданов си отива, се бе разчула вече, затова цялата сутрин амбулаторията не се изпразни. Младият лекар не отказа никому – било преглед, било съвет. Нему също бе свидно да се

раздели с тези хора. Най-сетне около обяд приятелите му успяха да го склонят последния ден да прекарат заедно.

На около три и половина километра от Зараево е селският язовир. Колко пъти са плували с лодки по него, къпали са се. В лодката се качват Байданов, счетоводителят на ТКЗС с 10-годишната си дъщеря Галина и ветеринарният лекар. Разходката минава весело. Но на връщане, на около 40–50 метра от брега, се счупва едното гребло. Счетоводителят и ветеринарният лекар не знаят да гребат добре. Равновесието на лодката се нарушава и малката Галина пада в язовира. Баштата на момиченцето както е с дрехите си се хвърля да го спасява. Минава минута, две, но бащата и детето не се показват на повърхността. Байданов, който е добър плувец, разбира, че се е случило нещастие. „Ще се опитам да помогна“ – казва той на колегата си и както е по плувки се гмурва във водата. Малко след това лодката се напълва с вода и се обръща. Когато от брега забелязват нещастieto и идват на помощ, успяват да спасят само ветеринарният лекар...

„Каква е тайната на живота?“ Струва ми се, Борис Байданов сам отговори на този вълнувал го въпрос. Защото не може да се говори за смърт там, където има саможертва. Защото не може да настъпи забрава тогава, когато си дал живота си за другите...

1977 г.

Новата лекарка

Градчето беше малко. Заряло се бе отколе някъде между чукарите. И хора нямаше останали в него много – само тези, на които сърцата не даваха да се откъснат от земята, от мириса на прясно разорана угар и на току-що поникнало великденче.

Зима е. Снежната виелица прелиташе от покрив на покрив, проплаваше из комините и се втурваше да гони облаците из небесата. Някъде се обаждаха кучета. Проскърцваше разлюляна от вятър вратичка. И над всичко това – фъртуната. Тъмнина.

Един прозорец само светеше в цялото градче. Снежниките весело играеха около заскрежените, осветени стъкла и любопитно надничаха вътре. Стаята не бе голяма, скромно подредена. Досами прозореца имаше дървена маса, на която пишеше 24-25-годишна жена. Един кичур бе паднал на челото ѝ, а ръката ѝ бързо бягаше по редовете. Това беше новата лекарка д-р Емилия Чолакова.

Десет дни, откак бе дошла в това градче. Посрещнаха я като свой човек, настанаха я добре, останалото зависеше от нея.

Емилия израсна скромна, с изразителни големи очи, в които се четеше голяма енергия, макар че мнозина я считаха за свито, плахо момиче. Но никой не знаеше за бурния кипез на мислите ѝ, за чувствата, които я вълнуваха, за мечтите ѝ. Тя малко говореше за тях и на най-близките си другарки. Споделяше ги само с дневника си:

22 януари

„Отдавна не съм писала. Имах толкова много работа. Градчето ми харесва. Хората са сърдечни. Е, някои са скептични за възрастта ми, но ще се оправим. Днес говорих с председателя на съвета за медицинската служба. Обадох се и в окръга. Толкова много неща трябва да се доставят тепърва.

Наистина не сбърках, като избрах тази професия. Какво достойно от това да помагаш на хората, да живееш със страданията им, да се бориш за живота им!“

Емилия прочете написаното и внимателно подчерта последните думи. В този момент се зачуха силни удари по вратата.

– Докторке, докторке, отвори! Моля те, докторке!

Ема бързо стана, излезе в коридорчето и отвори вратата. Вътре, заедно с облак сняг, влезе една побеляла фигура, загърната с дебел ямур-лук. Когато човекът свали качулката, Ема позна Борис – бригадирата от стопанството.

– Прощавай, докторке – заговори той с уплашен глас, – прощавай, ама детенцето ми е много болно. От днес цялото е в огън. Ние мислехме, че е настинало и аз не щях да те разкарвам в бурята, ама сега какво му стана изведнъж, не знам. Трудно взе да диша, посиня, пък е малко, на шест годинки е... първото ми е, докторке...

– Идвам веднага, само да се облека.

– По-добре се облечи, докторке, че вънка е страшно. Па и ние сме далечко.

След малко двамата тръгнаха. Тъмнината бе непрогледна. Духаше от всички страни. Студено, мраз. Борис вървеше напред. Той носеше газен фенер, който едвам мъждукаше. Емилия се подхлъзна един-два пъти, но успя да се задържи. Около себе си виждаше само сняг, сняг и нищо друго. Тя не разбираше в каква посока вървят. По едно време бригадирът се спря и приближи главата си до нейната, защото вятърът заглушаваше думите:

– Докторке, хвани се за ръката ми, ще ти бъде по-лесно, може да се загубим.

Тръгнаха отново. Снегът продължаваше да вали. Емилия го чувствуваше как влиза под палтото, но с нищо не можеше да си помогне. Изведнъж Борис се подхлъзна на едната, а след това на другата страна и падна. Фенерът се изплъзна от ръката му, но не угасна. Борис поиска да стане, надигна се, но с глух стон се строполи на земята. Емилия се спусна към него и му протегна ръка.

– Какво стана, ударихте ли се?

– Не знам, докторке. Подхлъзнах се. Сега ще стана.

Той се повдигна на ръце, сви единия си крак, но пак се отпусна, изнемощял от болки. Емилия грабна фенера и го поднесе до лицето му. То бе побледняло, а едрите му зъби бяха прехапали от болка устните.

– Лоша стана моята, докторке. Боли ме страшно десният крак. Не мога да ходя.

Емилия се огледа безпомощно наоколо. Какво да направи?

– Върви, докторке – каза Борис, – върви без мен, аз все някак ще се дотъртя. Ей там, още малко. Все направо ще вървиш и после вдясно. Ще видиш прозореца ни да свети.

– Глупости говориш, бригадире.

– Върви, докторке, заради детето, моля те!

– Я дръж – внезапно му каза Емилия, подавайки му лекарската си чанта. След това се наведе, хвана фенера с едната си ръка, а с другата обгърна раменете на смаяния мъж и се опита да го вдигне.

– И дума да не става – се възпротиви Борис. – Ти върви, аз оставам.

– Мълчи и помагай! – го прекъсна Ема с неочаквана твърдост в гласа.

Тя се наведе пак, събра сили и го повдигна. Борис ѝ помагаше със здравия си крак, но слабичкото ѝ тяло се огъна. Все пак успяха да запазят равновесие. Бригадирът се опираше на нея, влачейки наранения си крак. Ема направи две-три стъпки, пое въздух и пак пристъпи напред. Тръгнаха.

Снежната виелица забушува сякаш с още по-голяма сила. Големи облаци сняг връхлитаха върху тях. Емилия с труд движеше натежалите си крака из дълбокия сняг, а Борис тежеше, много тежеше! Силите я напускаха, ръката, която придържаше Борис, отмяля. Кръвта нахлу в лицето ѝ, задъхваше се. Ема отвори уста и пресъхналите ѝ устни жадно заловиха снежинките. Още, още малко. Ношта, фъртуната, снегът се бяха превърнали в някакъв страшен кошмар.

Изведнъж тя чу, че наблизко залая куче, появи се светлинка. Бяха стигнали. Емилия прекоси малкото дворче и потропа на осветеното стъкло.

След малко двете с жена му сложиха Борис на легло и Емилия отиде при детето. А то лежеше слабичко и отпуснато в дървеното креватче. Бе момиченце. Русите му косички безредно се бяха разпилели по възглавницата. Лицето му бе побледняло, дишаше трудно, с усилие. Емилия хвана ръчичката му. Тя цялата гореше. Младата лекарка постави термометър, но детенцето не трепна. Пръстите ѝ бързо опипаха восьмично-бялата китка и едва-едва доловиха слабо потрепващата жичка на живота. Сто... сто и двадесет... сто и петдесет – като някой буен кон препускаше пулсът, сякаш за да отнесе детето далече, много далече. Емилия повдигна глава и срещна измъчените и зачервени очи на майката, а от другата страна се бе надигнал на леглото и със страх гледаше Борис. Ема почувствува как студени тръпки полазиха по тялото ѝ. Тя погледна термометъра – 39 градуса и 5 десети. Сетне се наведе отново над детето и отвори устата му. Сливиците бяха силно зачервени, с точковидни налепи, а около едната от тях имаше голяма колкото орех подутина, която запушваше гърлото. „Не е дифтерит“ – с облекчение въздъхна лекарката. Сливиците му са нагноили. Емилия бе сама, но друг избор нямаше.

Трябваше да направи пункция на нагноилата сливица, дано майката можеше да ѝ помогне.

Цялата нощ прекара лекарката край болното момиченце. Постави му инжекции, следеше сърцето, температурата. Около два часа след пункцията положението видимо се подобри. Пулсът стана по-нормален, дишането се успокои. На разсъмване малкото момиченце отвори очичките си и едва забележимо се опита да се усмихне.

Когато Емилия се прибра, беше светло. Тя остави чантата си на леглото и уморено се отпусна на стола. Очите ѝ неочаквано се спряха на разтворената тетрадка-дневник. Ръката ѝ някак си машинално се протегна напред, обърна страницата и написа с големи букви на бялото поле:

„23 януари – детето ще живее!!!“

В този момент се почука и влезе сестрата. Тя още нищо не знаеше и затова каза спокойно:

– Д-р Чолакова, амбулаторията е пълна. Болните Ви чакат!...

1977 г.

На бланки за рецепти

Жената, седнала на стола срещу мен, плачеше. Беше млада, но някакво дълбоко прежедие бе успяло да сложи белег върху лицето ѝ. До нея в болничното креватче спеше детето ѝ. Едно мургаво симпатично дете. Изведнъж то се раздвижи и отвори очички. Майката се спусна, грабна го в прегръдките си и го зацелува. След това ме погледна малко смутено и се усмихна. Дълбоко в мен проникна погледът ѝ.

– Ето, това е детето ми, щеше да умре. Спасиха го лекарите. Вие сте мъж. Дали ще разберете какво означава за една майка да роди дългоочаквания син и да вижда как смъртта ще го грабне? Но моят син е при мен, той ще живее. Пишете, пишете за хората, които му върнаха живота, една майка ви моли за това...

И затова аз посетих много „домове на надеждата“, където само майките знаят нейната цена. Записах вълнуващи събития, накратко, досуш като рецепти...

... И тази нощ телефонът в дома на доц. Димо Арnaudов иззвъня неспокойно. За лекаря това бе равносилно на сигнала „тревога“. В клиниката имаше постъпил спешен случай.

Една кола прелетя по заспалите софийски улици. Спешният случай се оказа посиняло от плач бебе. Историята на заболяването бе лаконична – име: Иво А., възраст – 2 дни, месторождение – село Градешница, Ловешки окръг. Това научиха лекарите в началото. Но те знаеха и още нещо: че трябва да се бърза, че животът едвам пърха в това току-що появило се на бял свят телце.

– Детето пристига по спешност – докладва дежурната лекарка д-р Р. Хаджигатанасова. – Често повръща, коремчето е подуто, общото състояние се влошава. Изследванията потвърдиха първоначалното съмнение на лекарите – вродено запушване на червата. А това означаваше сигурна смърт, ако не му се окаже помощ.

– Подгответе детето за операция – нареди доц. Арnaudов.

Операция, при това на новородено! Мнозина потръпват само при споменаването на тази дума. Но за Иво пътят към живота минаваше през операционната зала.

Когато посетих малкия Иво, бяха изминали няколко дни от операцията. Но за него все още се грижеше индивидуалният пост. Този ден в него влизаха д-р Маринов и старшата сестра Маринова.

Индивидуалният пост е едно благородно начинание на детската хирургическа клиника. След всяка тежка операция на доброволно 24-часово дежурство остават лекар и сестра. Те неотклонно бдят над детето, докато съществува опасност за живота му.

– Ние се гордеем, че вече и в нашата страна може да се оказва хирургическа помощ на новородените, без която те по-рано умираха стопроцентово – сподели доц. Арнаудов. – И още нещо. Това позволи да не се заплаща скъпа валута, когато се налагаше да се изпращат децата за лечение в чужбина.

Една действително законна гордост. Защото неотдавна на базата на Института за бърза медицинска помощ „Н. И. Пирогов“ катедрата по болнична хирургия в ИСУЛ разкри детска хирургическа клиника. Но новото и може би най-ценното в нея бе именно хирургическата помощ за новородени. А това е най-драматичната хирургия. Нерядко срещаните аномалии при новородените – запушване на черва, липса на предна коремна стена, отворен гръбначен канал и други – са несъвместими с живота. Само хирургическата помощ може да спаси децата. Може би затова с такава преданост и себеотрицание работи персоналът в тази клиника.

– Пишете за целия колектив като цяло, без имена – ме помоли доц. Арнаудов, който е директор на клиниката. – Всички са достойни. За нас няма работно време, няма ден и нощ, когато има дете, нуждаещо се от помощ. И нещо много важно. У нас не би имало хирургия на новороденото, ако не бяха съветските хирурзи. Те са нашите първи учители.

Дълго разговарях с този симпатичен и скромен човек. От неговото лице не слиза усмивката – бащинска към децата, дружелюбна към възрастните. Та на него и на колегите му дължат живота си повече от 100 деца. Той притежава една интересна сбирка от фотоснимки. Това са оперираните в клиниката: Юри П. от Гор на Оряховица – опериран от проф. С. А. Либов, Антонио и Дончо от Перник, Маринчо от Смядово, а малката Росанка за първи път е написала с неуверени още ръце: „На чичко Доктор, който ми спаси живота!“

По света има много сбирки на ценни и на непотребни неща. Но малцина са щастливците като доц. Арнаудов, на когото всяка снимка от сбирката напомня за спасен малък човек.

Още един щастлив притежател на подобна сбирка познавам. Той има колекция от илюстрирани картички. Колко много са те и как грижливо са подредени под стъклото на лекарското бюро. Срещат го приветливо сутрин, гаят нежно уморените му след тежка операция пръсти.

Картички, прелетели от цялата страна. Те са от различни хора, с различни съдби, с различни почерци. Но текстът е почти еднакъв: „Благодарим Ви, докторе!“ Една картичка бе получена наскоро, с неукрепнала ръка бе написано: „Честита пролет, чичко Дереджан!“

– Това е Златозар З. – каза доцент Дереджан. – Той е вече в първи клас и се е научил да пише. Да, трудно бе с него. Болното дете бе докарано от Пловдив. Диагнозата – страшна: стесняване на аортата. Ако не се оперира, ще загине! С доцент Димо Арнаудов извършихме операцията. Но настъпва усложнение – чревните кръвоносни съдове на детето се запушват. Отново операция.

Колко смелост и вяра трябва да притежава човек, за да разтвори коремната стена на едно полуживо дете и да изреже червата му, като от тях остави само 30–40 сантиметра. Разбира се, изтощеният организъм трудно се справя с тежките операции. Един ден сърцето на детето спира. Бързина и решителност, голямо умение са нужни сега. Болничната стая става операционна зала, болничното легло – операционна маса. Бързо разтварят гръдния кош на детето и започват директен масаж на сърцето. Минават минути – бавни и мъчителни. Най-сетне измъченото сърчице трепва и започва да пулсира.

Един лекар с побеляло слепоочие излиза в коридора.

Една майка с изплакали очи обръща пламнал поглед към него.

Този ден за двамата е празник.

* * *

Надеждата! Кой може да даде измерение на нейната сила. Осъдени-те на смърт или прикованите от тежка болест. Или техните близки...

Струва ми се, че това могат да сторят само майките!

Аз ги видях – тези тръпнещи от уплаха и любов същества, които незнайно откъде имаха сили да не затварят тревожните си очи по цели нощи и да пазят породената надежда. Разговарях с тези майки. Темата бе еднаква, надеждите също, затова и техните думи бяха почти еднакви.

Мирка Радева, магазинерка от Перник:

– От три дни сме тук. Детето ми беше много зле. Тукашните лекари, д-р К. Шапкарева и д-р Ж. Желев, го спасиха. Благодаря им! Надявам се, че сега бързо ще оздравее.

Виолета Коева от село Баховица, Ловешко, и Иванка Петрова от село Марчево, Михайловградско:

– И лекари, и сестри дадоха от себе си, за да спасят децата ни. Благодарим! Надяваме се...

И между майките една баба – Василка Кръстева от Пазарджик:

– Ако не бяхме дошли тук, внучката ми щеше да умре. Сега вече лекарите ни дадоха надежда. Как да им благодарим?...

Надеждата! На каква цена се дава тук надеждата?...

Бе към полунощ, когато иззвъня телефонът в отделението за недоносени деца при Републиканския научноизследователски институт по педиатрия. Съобщението се състоеше само от няколко изречения: „От Силистра със самолета на санитарната авиация пристигат две недоносени близначета – седмачета. Подгответе се за приемането им!“

Бebetата пристигнаха – Кр. Н. с тегло 1 150 грама, и Л. Н. с тегло 1 200 грама. Дежурната лекарка д-р С. Пинкас и сестрите Додева и Миланова започнаха бързо работа. Към тях се присъедини и завеждащият отделението д-р Л. Божков. Децата бяха настанени веднага в затоплен и стерилен кубвюз. И започна една безкрайна поредица от инжекции и подаване на кислород, инжекции и кислород. Така до сутринта. Твърде скоро двете бебета бяха във от опасност.

... През юли морето е така примамливо със своите ласки. Затова и не малко хора желаят тяхната почивка да бъде именно през юли. На море заминаваше и сестра . Велева. Последният ѝ работен ден пред отпуската бе вече почти изминал, когато в отделението влезе старшата сестра:

– Колежки, в сектор изолация имат няколко тежки случая, а са зле със сестрите. По-голямата част са в отпуска. Тези, които са останали, не могат вече да издържат от дежурства. Трябва някой от вас да помогне. Решете сами и ми съобщете коя ще отиде!

Пожела най-младата – . Велева. Тя не се реши отведнъж. Поколеба се. Но не можеше другояче да постъпи – Сийка има малко бебе, Катя не е добре със здравето, Марга гледа голямо семейство. Оставаше единствено тя.

Същата вечер комсомолката Велева вместо във влака за морето, се озова отново край болничните легла, при болните деца.

– В отпуск мога да отида и друг път – простичко обясни тя. – Другите колежки са в по-тежко положение от мен.

– Не бива да се учудвате на тази постъпка – ми каза М. Попова, секретарката на комсомола в института, която ми разказа случката. – Това е нашето ежедневие...

Какво ти ежедневие. Засмените очи на Попова бяха зачервени от безсъние след двадесет и четири часово доброволно дежурство при болното дете Х. К. Това всъщност бе и... „еженошице“. Някои казват, че надеждите се раждат през нощта. Може би е така...

Не е възможно да се разкаже пълноценно за работата на Института по педиатрия, ако не споменем и за единственото по рода си учебно заведение у нас – 99-то. Това е училище без байчо и без школки звънец, създадено, за да могат болните деца да не се чувствуват откъснати от привичната им среда, а и за да не прекъсват обучението си. А за най-малките, които не ходят на училище, и за свободните от занятия часове на големите, се грижи педагожката Ел. Брешкова. Тя разказва приказки, изучава с децата песни и игри.

„Домът на надеждата“ – така му казват на този институт.

* * *

Телефонът е тясно свързан с лекарското ежедневие, с лекарския труд. Обикновено всичко започва с неговия звън. Така бе и през тази нощ. Телефонът в детското отделение на Ихтиманската болница сигнализира отново „тревога“. От село Мирково изпращаха спешен случай.

Линейката прелетя по заспалите улици на града. Стефка Б., на десет години, това научиха само лекарите. И още, че болестта е започнала внезапно, че въздух не достига на детето, че трябва да се бърза, много да се бърза.

Изследванията потвърдиха първоначалната диагноза. Стефка е заболяла от плевропневмония. Борбата започна. Времето бе загубило стойността си, предметите – значението си. Всичко наоколо имаше една стойност, едно значение – животът на детето.

Колко такива часове има в живота на лекарите? Десет, сто... хиляда... безброй? Точно толкова, колкото са човешките страдания!

Детето се раздвижи. Тънката нишка на живота едвам започна да потрепва във възвъздушната му ръчица. Началникът на отделението, д-р Любомир Анастасов, постави пак слушалката на потръпващите гърдички на малката и облекчено въздъхна:

– Сега е по-добре. Но опасността не е преминала.

... Цената на един спасен детски живот! Има ли указания, по които да се изчисли тя? Има ли хора, които да ни я съобщят? Има и те са същите, които знаят и цената на надеждите – майките:

– Детето ми щеше да умре – сподели с мен младата майка Мария Самодивкина, килимарка от градския промкомбинат в Пирдоп. – Три пъти боледува от двустранна пневмония. Спасиха го лекарите. Какво да ви кажа? Ако не бяха те... Не зная как да им се отблагодаря...

– Ние наистина не знаем какво по-хубаво да кажем и за лекарите, и за сестрите, и за санитарките – се обади Савка Кюркчиева. – Моят син е

вече здрав, скоро ще си ходим. Благодаря на тези мили хора за всичко!

Пишете за тях, за лекарите! Но как по-точно да разкажа за необикновеното трудово ежедневие на целия ентузиазизиран колектив на отделението? Това ежедневие може да се охарактеризира само с една-единствена дума – борба. Безпощадна, упорита, напрегната. За да бъдат винаги усмихнати майките. За да могат палави и засмени да тичат децата.

Майките охотно разговарят, а работещите в детското отделение са скромни, мълчаливи хора: и д-р Анастасов, и д-р Назърска, и младите, пристигнали наскоро, д-р Михайлова и д-р Шипошлиева. Малко нещо казаха за работата си и старшата сестра М. Алипиева и нейната колежка Л. Григорова. Не се похвали с нищо и санитарката Ек. Христова.

* * *

Кой казваше, че българската жена не иска да ражда? Не станаха ли твърде много празнодумците, които теоретизират в статии и доклади, че съвременното развитие на техниката, че модата, че... и т.н. отчуждавали българката от великото явление на природата – майчинството? Посетете макар и за малко онова обвояно с ореола на величието здание, което ние, българите, красим единствени в света с най-човечното наименование – „Майчин дом“, посетете и други майчини домове из страната и ще се уверите. Българката, обикновената труженичка – тази, която изпълнява нормите, която вдига тежките кашони и чували, която заварява с кислород, която учи децата на ум и разум, винаги е мечтаела и иска да има деца, свой дом и никога няма да се откаже от това си възжелание. То е и кръвта ѝ.

Затова ние не можем да останем равнодушни пред огромните усилия, които полагат партията и правителството, за да я насърчат и подкрепят. Не сме равнодушни и към усилията на онези скромни герои в бяло, за които обикновено се сещаме само когато имаме нужда от тях. Те заслужават нашата почит...

Ражда жена. За първи път и трудно ражда. В посивелите ѝ устни се губи болезненият вик. Жената ражда... Били ли сте някога в родилна зала? Присъствували ли сте на най-величавото дело на природата – раждането на човека? Чували ли сте как първи детски плач разкъсва тишината, изпълнена доскоро с тревожно очакване? Виждали ли сте как лицето на една жена се озарява от щастлива усмивка, когато разбере, че става майка... Струва ми се, че няма друг, по-гържествен миг от този!

И най-после вик. Вик на новородено. Родил се е човек, нов човек на света. Очите на майката се срещат с очите на лекаря и акушерката и в

тях започва да пърха усмивка.

Този ден остава незабравим!

... Новата година шеташе като новодомка из улиците на притихнало Панагюрище и надничаше из празнично осветените прозорци. Трудовите хора от МОК „Медет“ и „Асарел“, от завода „Оптикоелектрон“, от фабриките „Тодор Каблешков“ и „Оборище“ заслужено празнуваха. Само в родилното отделение Новата година започваше напрегнато. Родилката Н. Б. беше в тежко състояние. Телефонен звън (няма как, без него не може) и празничната вечер се превърна за завеждащия на отделението д-р Абаджиев в работно ежедневие. Всичко завърши успешно, но след това се шегуваха, че Новата година дойде за лекаря, за акушерката Иванка Петрова и санитарката Нонка Стойкова във вид на едно хубаво бебе. Първото бебе на Панагюрище за 1979 г.

Знаете ли, отдавна не бях влизал в толкова чисто и подредено болнично отделение, каквато е родилното отделение в Панагюрската болница. Влизаш през входната врата, надяваш задължителните стерилна престилка, маска и калцуни... три стъпала и дебела червена линия те спира повелително: „Дотук за външни хора!“ Другояче не би могло да бъде. Защото в това тясно коридорче, в тази миниатюрна родилна и операционна зала и чисти, приветливи стаи е събрано всичко. И трудно можеш да разбереш как години наред тук са се раждали гражданите на Панагюрище, как са се извършвали и тежки раждания, и сложни операции. При това без усложнения и смъртност. Затова срещу входа е окачено синьо флагче, на което прочетох „Колектив с висока квалификация, медицинска етика и морал“. Трикратно Дирекция „Народно здраве и социални грижи“ при ОНС – Пазарджик, заедно с ОКПС на здравните работници присъждат на отделението това звание. То е и постоянен първенец в социалистическото съревнование в районната болница. С упорит труд и всеотдайност са изпълнени дните и нощите на д-р Ек. Герджикова, д-р Л. Керанова, на акушерките В. Лискова, И. Петрова, Е. Груева, Ст. Минекова, на санитарките Д. Мангова, Н. Стайкова, Сп. Ружекова и останалите им колежки.

Замъчи се юнакова майка. Мъката ѝ – жар на сърцето. Ще я спасят ли – нея, свидната рожба, ще се роди ли – тя, чаканото дете? И когато хората с бели престилки угасят тази жар, настъпва празник. Празникът на живота...

1964–1979 г.

Човек без вяра не може

Деветдесет години – та това е почти цял век! И много, и малко. Много, ако седиш на затопления одър и прехвърляш зърната от броеницата на времето – ден да дойде, друг да мине. Малко, ако си си поставил високи цели, ако имаш за задача да преобразяваш света, да се бориш, да живееш за хората. Ботевградските комунисти са имали и високи цели, и задачи, чието разрешаване в миналото е заплашвало със затвор или белило. Деветдесет години вървят те по този път и когато днес с преклонението на наследници разлистваме страниците от историята на тяхната борба и правим равносметка на завоюваното, изстраданото, мечтаното, не може да не разкажа за грижата на хората. Тя е присъща за комунистите и неделима от чувството за красота, което винаги е било живо в този край. Силна като живота и изстрадана като свободата, такава е била борбата за здравето на хората.

А за да бъде разказът ми автентичен, аз реших да тръгна по най-верните следи на тази борба – делата на хората, които са я водили и я водят...

Разказът на ветераните

Д-р Нако Вълков (сега покойник, 20 години околийски лекар в Ботевград. Своята голяма популярност дължи на апостолската си дейност като истински народен лекар. Отнасял се е с изключително внимание и е подпомагал арестуваните и малтретираните от полицията комунисти):

– Околийски лекар станах през 1934 година. Здравното състояние в цялата Ботевградска околия бе много лошо. Общата смъртност бе около 12–13 на хиляда, а средната продължителност на живота 48–50 години. Ще питате какво се крие зад тези цифри? Много нещо. Преди всичко сиромашия, тежък, непосилен труд и гибелното действие на конгломерат от болести: туберкулоза, коремен тиф, петнист тиф, дифтерия, скарлатина. Голяма грижа ни бе и борбата с въшливостта. И още нещо. Борба водехме и за построяването на отходни места по къщите, срещу замърсените водоизточници и за централно водоснабдяване поне на Ботевград.

Лично ходех да правя имунизации и прегледи по селата, проверявах за въшки, но здравната служба не разполагаше с превозно средство. Молбите ни за отпускане кредит да купим поне кон и двуколка отидоха напразно. Наемах кабриолети от Ботевград и Врачеш, които заплащах с

лични средства, но лошите пътища, особено до Липница, много ни затрудняваха.

Дълго време най-сложната „апаратура“ в болницата бе дезинфекционната машина. През 1938 година се снабдихме с микроскоп и пишеща машина. Виждате ли, помня ги тези работи по дати, защото те бяха големи събития за нас, големи завоевания. С много труд издействах и кредит за инсталиране на бани с бойлер във вътрешното отделение и в инфекциозния павилион. Преди това болните там се къпеха в корита. Изобщо работеше се с голямо напрежение. Помагаха ми един фелдшер, един писар и четирима прислужника. Постепенно се запознах с много комунисти. Лекувах ги безплатно, те бяха все бедни, помагах и на малтретираните. Спомням си, че в село Новачене, което наричаха „малката Москва“, на събрания на комунисти изнасях здравни беседи.

Победата на 9 септември внесе прелом и в здравните грижи в нашия край. Създаването на Министерството на народното здраве позволи на народната власт да реализира тези грижи, сложи се край на опасните инфекции, на туберкулозата. Детската смъртност спадна повече от 10 пъти, а средната продължителност на живота стана 70 години. На това се казва грижа за хората! Тогава ние знаехме и вярвахме, че ще дойдат по-добри дни...

Д-р Илия Маринов (дългогодишен главен лекар на болницата в Ботевград и завеждащ вътрешното отделение, създател на болничната партийна група):

– Аз съм местен човек. Дойдох през 1946 година в Ботевград по патриотични съображения, за да подпомогна здравното дело в родния край. Много трудно време беше. Спомням си, през зимата на 1946 година избухна страшна епидемия от скарлатина. Болницата имаше всичко 35 легла. Децата лежах по 2–3 на легло. Нямаше дърва, нямаше даже и брадва за сечене. Родителите носеха дърва от домовете си. Ширеше се туберкулозата, цели семейства умираха от нея.

На 12 септември 1946 година в болницата образувахме партийна група от 6 човека, която група се числеше към градската организация. Групата играеше важна роля в живота на болницата. Освен ръководната роля за преустройството на здравеопазването, тя се включи активно във всички мероприятия, провеждани от партията в града – митинги, манифестации, избори, национализиране на промишлените предприятия, изграждане на ТКЗС и други. Партийните членове бяха винаги активни участници в обществения живот. Така д-р Димитър Василев, след своето идване в града създаде самостоятелна партийна организация в

болницата. Днес той е член на ЦК на БКП, герой на социалистическия труд и заслужил лекар. Д-р Н. Вълков, д-р Г. Цеков и д-р Томов бяха на-родни съветници.

Днес районната болница в Ботевград е съвременен здравно заведе-ние. Болницата в града разполага с около 500 легла и годишно възстано-вява здравето на около 10 хиляди трудещи се. Действително ботевски плам е притежавал предишният ѝ главен лекар д-р Димитър Василев, с чието име е свързан възходът на болницата. Издигнат за първи секретар на Общинския партиен комитет, той споделя с поверителна усмивка: „Мъчно ми е за бялата престилка!...“

Разказът на съвременниците

Д-р Димитър Василев (първи секретар на Общинския комитет на БКП в Ботевград):

– Здравеопазването в нашата селищна система има щастието да се развие под ръководството на една партийна организация, която през своя 90-годишен път във всички случаи биваше безпределно вярна на Благоевско-Димитровския курс. Нещо повече, тя бе и с Ленински априлски дух, който създаде големи възможности за подобряване на здравното дело.

Спомням си началото. За един къс период, отначало с лични средст-ва на колектива, се модернизираха кухнята и пералнята, намери се по-мещение за аптека. Последователно се разви и операционният блок. Друга важна задача бе създаването на специализирана медицинска по-мощ. Заработи детско отделение и други функционални кабинети. Орга-низирахме много доброволни трудови дни, с които решавахме редица проблеми и на здравното дело, и на града. Най-съзнателните бригади бя-ха съставени от здравни работници.

Д-р Лиляна Караджова (главен лекар на болницата в Ботевград):

– Направихме решителна крачка за намаляване на различията в здравното обслужване на градското и селското население, снижихме детската смъртност, която се доближи до биологичните граници – от 28 на хиляда на 11,7 на хиляда.

Изключително голяма придобивка за нас е центърът по хемодиали-за („изкуствен бъбрек“). Но най-голямата ни радост е, че болницата е пилотен обект на МНЗ за електронизация и автоматизация на болнична-та дейност. Много разчитаме на автоматизираната система и електрон-ноизчислителния център, създадени на базата на българска миниелект-ронноизчислителна техника – СМ-4. С нея се свързват специализирани

микропроцесорни устройства и комплекси (видеотерминали), управляващи технологичните процеси в отделните болнични звена. По този начин цялата информация за всеки болен по видеотерминалите ще постъпва за обработка и ще се „запаметява“ в центъра, за да бъде винаги на разположение на лекуващите лекари.

* * *

Искам да разкажа на хората и за страшната катастрофа на „Кооптурист“ в късната есен на 1980 година, която разкри не само безотговорност, лоша трудова дисциплина и стремеж към леки печалби за сметка на сигурността, но и заблестя с медала на безпримерния героизъм, жертвоготовност и себераздаване, които в нашето ежедневие наричаме непетенциозно „изпълнен служебен дълг“. И често пъти не го забелязваме, погълнати от динамичността на ежедневието.

Нека ми простят близките на загиналите ми другари, че разравям отново жаравата на незаздравяващата рана. Но в онази страшна ноемврийска утрин, когато прибирахме телата на загиналите в двора на Ботевградската болница, аз страдах заедно с тях. Но трябваше да не се издавам и със стиснати зъби да слушам позната вече история за един автобус, който тръгна на екскурзия от нашата редакция, но стигна, уви, до пропастта на 25 км от Ботевград...

Вестта за станалото нещастие пристигна в болницата за 15 минути. На 20-тата десет линейки със съответните екипи летят по шосето за Джурово. Сърцата на всички в болницата се свиват в предчувствие на ужасното, но разумът и надеждата надделяват над страшното напрежение. Спокойствие. Сега преди всичко е нужно спокойствие. И желязна дисциплина. И онова необичайно съсредоточаване на професионално умение и знания, които обикновено наричаме рутина. Задействува се един огромен и сложен апарат. Деветдесет и един човека – лекари, сестри, фелдшери, санитарни, шофьори – съставят този апарат и заработват бързо и точно в пълния смисъл на думата. И безшумно. Пациентите в поликлиниката и стационара не разбират нищо. Наглед нормалният болничен живот си тече. Само в станция „Бърза медицинска помощ“, в операционните и реанимационното отделение напрежението расте с всяка измината минута. Обстановката наподобява боен медицински пункт – ред, дисциплина, високо съзнание. Цялата операция за спасяването на ранените в болницата се ръководи от тогавашния лекар д-р Митко Бозовски. Човек, както се казва, видял и патил, но с уверена твърда ръка и голям организационен талант. Тук са всички завеждащи отделенията,

специалистите. И което рядко се случва между лекарите – всички са на едно мнение по отношение на болните. Никой не жали себе си, не гледа часовника. Първия и втория ден след катастрофата 18 души работят по 24 часа, че и повече.

Твърде често в ежедневието се случва да затворят крайно необходимия ви магазин или гише в някаква служба току пред очите ви. Работното време е свършило и край! В конкретния случай това звучи нелепо, нали! Не нелепост, а героизъм проявяват д-р К. Енчев, д-р Адриян Атанасов, д-р Румен Стоянов, сестрите Тодорка Бенева, Атанаска Николова, Пенка Маринова, Иванка Вакилева, санитарките Стоянка Главчева, Люба Цанова, шофьорите Ваню Цветков, Никола Колев и други. Колко чудесни хора се налага понякога да бъдат откривани зад „и други“! Нищо извършено не е отишло напразно. От 19 ранени, повечето от които в критично състояние, 18 излизат от болницата без опасност за живота им...

Това е само една страница от хрониката на болничното ежедневие. Дали е само ежедневие? Защото двадесет и четирите часа в Ботевградската болница на практика не могат да се разделят на ден и на нощ. И това прави впечатление може би само на гостите. Затова пред входа на болницата е поставен паметен знак, на който пише: „Построена през 1977 година от ботевградската общественост в знак на признателност към хуманния труд на здравния работник.“ Не зная другаде у нас да има такъв надпис.

Деветдесет години са и много, и малко. Ветераните на ботевградската болница все още се вълнуват от борбата със заразните болести, с туберкулозата. В техните спомени акцентът пада върху победата срещу въшките, върху създаването на отходни места по домовете, ако щете. С чувство на гордост разказват, че се снабдили с микроскоп и че дезинфекционната машина работи успешно.

Хората са прави за себе си. В Ботевград днес обсъждат програмите, по които трябва да работят компютрите в електронноизчислителния център на болницата, усъвършенствуват хемодиализата. И ако искаме да поставим последния щрих от образа на величавия прелом, трябва да отделим взора си от трепкащите очи на мониторите и да се вслушаме в... забележката, отправена към един участъков терапевт в поликлиниката: „Колега, защо нарушихте графика и приемате пациента с 10 минути закъснение?...“

На тръгване се разходих из парка на болницата. Хубав парк, не ще и дума. Един сребрист бор е изправил стройна снага в него. На малка плоча е написано, че е засаден лично от другаря Тодор Живков при откриването на болницата. А недалеч от бора растат рози. Неволно си помислих, че има нещо символично в това, че и борът, и розите се намират под прозорците на родилното отделение, където започва животът на най-малките граждани на Ботевград. А новият живот винаги се нуждае от уханието на рози, от бащинската закрила на борове и от вярата в бъдещето – всепобеждаващата вяра на априлската пролет!

1981 г.

Наниз от златици

Читателски писма! Колко пъти сме намирали в тях отговор на много въпроси. Като птиче ято са те. Съберат се и прелитат, прелитат. Не минава ден да не долети някое ято. И затова не се подвоумих. Обърнах се за съдействие към писмата. И нанизах от тях наниз, наниз от златици. Чист и неподправен, като благородния метал, наниз – откровения от мисли и чувства на стари и млади...

„... Страната ни справедливо отделя внимание на първенците в труда, изтъква певци и поети, учени, спортисти, обаче за тези, които най-високо държат знамето на човеколюбнето – за тях си спомняме доста рядко. На мнозина е познат разказът на А. П. Чехов, в който се описва как многохилядна тълпа поздравява една певица на гарата, докато в същото време двама знаменити лекари седят в купето на вагона, непознати на никого... Затова ние решихме да пишем за лекарите, които ни върнаха здравето, радостта и надеждите. И не само на нас, а и на нашите близки – пишат Димитър Балабанов и Спас Спасов, стругар в Института по изчислителна техника, и двамата от София. – Да пишем и да благодарим на д-р Николай Крумов – главен асистент, и на д-р Еленкова и д-р Папазова от Първа лицево-челюстна хирургия при Стоматологичния факултет на МА в столицата. Благодарим и на сестрите Петрова, Георгиева, Огнянова.“

А едно писмо от Мадан ме върна години назад: „... Бих сравнил лекарите с катализаторите на химическите реакции. Само че те са катализатори на по-бързото оздравяване на хората. Спомням си, преди 9 септември 1944 г. брат ми получи криза от апендицит. Заведохме го в частна клиника. Баща ми направи «пазарлъка» за операцията. След един час докторът остави брат ми, разрязан на операционната маса, дойде при нас и постави условие, че ще продължи операцията, ако увеличим двойно сумата, тъй като имало някакви сраствания. Баща ми заложи конете с каруцата на един търговец и... операцията бе завършена.“

Може би е редно от време на време да си припомним подобни картини, за да разберем защо М. Димитров от гр. Толбухин беше писал преди време за нервното отделение в Окръжната болница: „... Ако срещна Диоген да продължава да търси човеци, без колебание с любов и признателност ще го изпратя при лекарите в нервното отделение. Няма

по-добри хора от тях.“ Подобни мисли споделя и Е. Камбурова от София за лекарите и сестрите от първа вътрешна клиника на Института по вътрешни болести: проф. И. Белоев, проф. Ил. Томов, доц. А. Калоянова, доц. А. Еленкова, д-р Г. Николов, д-р Св. Цолов, сестри Миронова, Петрова, Миланова, Станчева, Стефанова, Паскалева.

„Загубихме единственото си дете през войната – ни писа Елена Минева, ветеранка в борбата против фашизма и капитализма. – Така беше тогава, ако имаш пари, ще се лекуваш, ако нямаш, не те приемат никъде. Както се случи и с мен през август 1942 година на гара Мездра. Не ми позволиха да се върна в София. Изхвърлиха детето от влака и ме принудиха да сляза. То получи болки в корема. Три дни бях на разпит в етапното и спях на хотел до гарата под наблюдението на полицията. Някакъв лекар ми каза, че ако имам 10 хиляди лева, ще ме пратят по етапен ред като арестантка във Враца при някой си лекар д-р Кунов. Но пари няхах, а не ми разрешиха да отида и в родното си село Заножене, сега квартал на град Вършец.

След три дни ме качиха на влака за София, като ме ругаха и ругаеха. Моите болки се губеха пред тези на детето. Бързах да му помогна. Като пристигнахме в София, отидохме в Клементинската болница – не ме приеха. Отидохме в болницата на Червен кръст. Там един млад лекар го прегледа и каза, че не може да ме приеме, без да внесе голяма сума. Препрати ни в хирургията на Александровската болница. Там дълго ни държаша в коридора и никой не ни погледна. После от детската университетска клиника дойде един млад лекар. Не си каза името. През цялото време ругаеше защо не ни приемат в хирургията. По негово настояване най-сетне ни приеха, но не взеха веднага мерки. И детето на сутринта почина...

Сега сме сами у дома. Скоро с мъжа ми бяхме тежко болни. Но д-р Ангелова не ни остави – идваше и по два пъти на ден, а районът ѝ не е малък. Но винаги е усмихната, внимателна, загрижена за нас. Мъжът ми я нарича «нашата дъщеря». Тя ни е участъкова лекарка от XV поликлиника в София. А медицинската сестра Вълва в къщи ни правеше инжекциите и изследванията. Когато те отсъстваха, идваха дежурни лекари и сестри от поликлиниката. Налагаше се и нощем да ги викаме, И кардиологът д-р Казаков е идвал за консултации. А за пари и дума не е ставало. Само като си помисля, че преди години не можахме да откупим здравето и живота на детето ни!... Днес е друго и трябва да пазим доброто, което имаме. Скъпи здравни работници, бъдете здрави, за да цфтят най-хубавите цветя на планетата – децата!“

Писмата имат различни автори и адреси. Едни са с още неукрепнал детски почерк, а от други лъха мъдростта на годините. Разказаните събития често си приличат, та нали навсякъде болестите носят една и съща беда. Случва се да се повтарят и имената на медицинските работници. Толкова по-добре, значи всеотдайността за тях е ежедневие.

Често се повтаря например името на проф. Атанас Кехайов. Ето какво пише Станка Карабожикова от София: „Прочетох публикувания в «Работническо дело» на 4 март 1984 г. репортаж «Признанието идва с работата». Искам да добавя следното: изнесена е само една малка частица от хуманните дела на колектива, ръководен от проф. Кехайов... По време на лечението мк видях много чужденци да стоят пред кабинета на проф. Кехайов, чакайки го като сигурен спасител от страдания...“ Често се повтарят и имената на завеждащия П-Б хирургия по сърдечно-съдова и гръдна хирургия на Висшия военно-медицински институт – София, проф. Йовчо Топалов и на неговите сътрудници лекарите Хаджиев и Стоянов, на младата сестра Гергана Шиварова и други.

Редовете на обич и признателност са като цветята. Само от искрено и силно чувство те разцъфтяват и красят хората и делата им. „...Заболях внезапно – пише Ирина Карагочева от село Вършило, Бургаски окръг. – Състоянието ми бе тежко, може би и безнадеждно. Бях приета по спешност в Окръжната болница в Бургас. Грижите на дежурния лекар д-р Б. Ганов запалиха искрица надежда у мен... Нямам думи, с които да изразя благодарността си към персонала на второ вътрешно отделение. Благодаря ви, мили хора, че ме върнахте отново при семейството, при колегите, при любимата професия. На вас аз правя дълбок поклон!“

Слова на благодарност и признание. И само който е бил парван от горещите им чувства, само той може да почувствува и разбере силата на самоотвержения труд на лекарите.

„Времето минава – пише Евгения Кръстева от София, – отдалечава ни от трудните мигове, часове и дни в болничната стая. Но винаги остава споменът от един бял силует, чертите на загриженото лице и благодарността, която върви през времето, трайна и непроменена. Мисля, че с това писмо ще изразя топлите чувства на признателност на многобройните пациенти на проф. Никола Алексиев – завеждащ клиниката по интензивна терапия при Научния институт по белодробни заболявания на Медицинска академия.“

За „златните ръце“ на д-р Красимир Токин от окръжната болница „д-р Стамен Илиев“ в Михайловград пише Митка Василева, а за човешкото отношение на д-р Танева и д-р Манев и на сестрите Невенова,

Димитрова, Жекова и Нейкова от второ вътрешно отделение на Районната болница в Чирпан ни съобщава Калоян Милушев. И отново дума на благодарност от Михаил Атов към лекарския и сестринския екип на хирургическото отделение на Н-ската болница с началник д-р Георгиев и към доц. Марко Даскалов от ВМИ – София, и от Петър Тодоров към д-р Петков и старша сестра Абрашева от хирургическото отделение на М-ската болница.

С главни букви са изписали думата „човек“ семейство В. и Хр. Бакърджиеви от Велико Търново, когато благодарят на хирурга д-р Г. Рашев и сестрите Иванова и Димитрова. Сигурно немалко топли чувства таят те към тези хора, спасили живота на малкия им син Иво.

Едно писмо от лекуващите се в тубдиспансера в Разград неволно предразполага читателите към размисъл. „Какво би станало с нас – пишат те, – ако не бе народната победа на Девети септември? Жълтата гостенка едва ли щеше да ни прости. Ето защо ние не можем да скрием нашето чувство на възхищение и благодарност от новите отношения между хората в нашето общество. За нас това е отношението на лекарите към нас, болните. С какви думи да благодарим на медицинските работници, които работят без работно време, не спират да мислят за нас, даже и когато са по домовете си?“

А ето и едно писмо на гръцкия гражданин Никос Теохарис: „... В Гърция ми казаха, че не мога да се излекувам, защото моята болест е хронична. Бях отчаян... Отидох на преглед в Медицинска академия в София. Не можете да си представите моята радост, когато професор Янаки Холевич ми каза: «Ще те оперирам и ще бъдеш по-добре. А бастуна, които държиш, ще оставиш в София.» Тези думи се сбъднаха... Нямам думи да изразя своята благодарност. НР България трябва да се гордее с такива лекари.“

„Едно от човешките качества е вярата – писа по този повод директорът на дирекция «Народно здраве и социални грижи» при ОНС-София, д-р Моно Моновски. – Хората са устроени така, че не могат да не вярват в нещо. А когато човек разбере, че е излъган – спасява го пак вярата. Вярата в нещо друго... Сигурно за това в медицината най-добро е още «неизпитото лекарство», въпреки че не винаги то е истинско. Има много лекарства, които са най-неприятни в края на изпитването. Направени са така, че много горчат, а от някои дори започва да ти се повдига.“

По тази технология е направена и публикуваната във вестник «Народна култура» статия «Неизпитото лекарство» от Наско Мандаджиев. В края ѝ нещата са съвсем уточнени – «кашон с уиски, стотарка, високи

разменни услуги. На дело около 50 на сто от помощта (медицинската – Н. М.) днес е заплатена». Е, може да има процент отгоре или отдолу, но нещата тук са уточнени. Авторът на «Неизпитото лекарство» и всички други трябва ясно да разберат, че името на здравните работници и тяхното дело са святи за нашия народ и никому не е позволено да говори и пише за тях, каквото му хрумне.

Слабости има. И критика трябва да има. Но критика градивна, критика, която не уронва престижа на здравния работник. Вярата е заслужена и необходима. Необходима е както на здравните работници, така и на хората. Слабости има! Но ние вървим напред и нагоре. Както всички трудови хора в нашата страна.“

„Медицинска сестра съм в окръжната болница в град Търговище вече 23 години – писа по този повод и заслужилата медицинска сестра Тихолова. – Останаха в миналото неугледните помещения и лошите условия, при които работехме. Първият кардиологичен кабинет (едновременно и селска консултация), в който работех, бе някакъв стар дюкян – помещение, разделено на три с шперплат, малко над човешкия бой. Едната половина бе кабинет с врата – чаршаф, вързан на бинт, а другата, разделена на две – чакалня и канцелария на зъботехниците. Като погледнеш нагоре, през дъсчения таван прозираше небето... Ще направя един скок – какво е положението сега. Разполагаме с два 6-канални електрокардиографа, три 3-канални, а на едноканалните май вече не може да се направи сметка. Освен това имаме телеметричен ЕКГ-център за дистанционно приемане на електрокардиограми. Но не само при мен. Навсякъде е така...

Ние, медицинските работници, сме хора, «замесени от друго тесто», както казва народът. За нас е присъщо да се раздаваме, а не да получаваме. Ако има такива единични случаи на хора, незаслужаващи да носят званието «здравен работник», то не трябва всичко да се поставя под един знаменател! Ето защо особено много ме развълнува, огорчи и обиди «загрижеността» в статията «Неизпитото лекарство»: «Какво ще стане сега с плащането, подаръците, бакшишите, услугите, които предоставяме на лекаря, сестрата, санитаря?» Това, което е написано там, не е присъщо на здравния работник!“

И още едно писмо ще използвам – на д-р Д. Георгиев и д-р . Симеонов от Търговище: „... Не можем да отменим с мълчание статията «Унижение през целия ден», отпечатана също във вестник «Народна култура». Не е редно от изолирани явления в здравеопазването да се петни цялата последователно провеждана настъпателна, най-

високоблагородна социална политика на партията. Заради грешки в стила и методите на ръководство на отделни ръководители или недобросъвестността на малцина здравни работници не е редно да се подвежда общественото мнение за порочност в цялата система. В нашия окръг няма унижени здравни кадри.“

Струва ми се, че казаното е достатъчно...

... Наниз от златици! Народът ги е сътворил. Та нанизах този наниз от златици – откровения от мисли и чувства на стари и млади – за делата на най-човеколюбивите хора.

1981 г.

Човеколюбие

Въпреки че отдавна вече не работя при него, аз стоях като ученик. Напразно се мъчех „да овладее набързо положението“. Дори малко преди да вляза, потърсих опора в думите на Илия Бешков: „Журналистът трябва да умее да поставя в затруднение, да подбужда към размисъл и да принуди събеседника си да се защитава...“ Напразно. Има хора, внушили веднъж дълбоко уважение, пред които цял живот се чувствуваш ученик.

И затова, когато ми възложиха да пиша очерк за академик Малеев, аз дълго се колебаех как да постъпя и накрая реших да предам дословно нашия разговор. Очерк не се получи. Но целта бе постигната. Появи се портретът на един учен-медик, такъв, какъвто го виждаме и чувствуваме.

– Как гражданинът Малеев ще представи лекаря Малеев?

– За мен лекарят Малеев и гражданинът Малеев са се покривали напълно. И не е нито едното, нито другото, което да е имало решаващо значение за моите действия. Един лекар трябва да бъде преди всичко гражданин, а човекът, който изпълнява задълженията на лекар, трябва да разбере и да има винаги предвид, че неговата професия е най-човечната и е най-тясно свързана с човечността, с човеколюбието.

– Работил съм под Ваше ръководство от 1968 година. Променил ли се е много академик Малеев оттогава до днес?

– Освен че се появиха първите бръчки по челото и значителна част от косата ми побеля, смятам, че има и други промени – преди всичко в начина на мислене и на действие. Най-важното е, че проф. Малеев е станал по-улегнал, престанал е да избързва със своите заключения и се старае всеки път при всякакви обстоятелства да търси и намира най-правилното решение.

– От какви принципи се ръководи лекарят и човекът Малеев?

– Откакто съм станал лекар, моите мисли и поведение винаги са били свързани със здравето на болните и с тяхното добро самочувствие. Имал съм винаги предвид, че желанията на болния не винаги са изпълними, че често пъти той проявява капризи. Ние като лекари обаче сме длъжни да разбираме болния човек и в това именно аз виждам едно от главните изисквания на съвременния социалистически здравен работник.

– А ученият Малеев?

– Винаги съм се занимавал и съм изисквал от моите сътрудници да разработваме проблеми, свързани с поставянето на по-точна диагноза и с по-успешното лечение на болните.

– Тогава да запитам и за ръководителя Малеев?

– Той ли, той пък се е старал да бъде максимално справедлив към хората, които ръководи, да поощрява младите и перспективни кадри и при успех, и при несполука и съответно да проявява разбиране за грешките и слабостите.

– Не стана ли много? Как съумявате да съчетавате успешно толкова отговорни дейности?

– Безспорно задачите, които изпълнявам като председател на Медицинската академия, и с ранг министър в Министерството на народното здраве и като ръководител на клиниката по гастроентерология са задачи, които нерядко заангажирват целия ми работен ден, а често пъти се налага да работя и след това.

– Някои казват, че сте строг човек. Вярно ли е това? Може ли и трябва ли лекарят да бъде строг?

– Нерядко се спекулира с тези качества на ръководителя на академията, като с това [???] оправдаят своите не съвсем отговарящи [???] им действия. Безспорно лекарят [???] строг, но само към тези, които не [???] задължения и в грижите си към [???] полагат максимални усилия за [???] за правилно лечение и често [???] допускането на някои по-големи [???] в хода на отговорната си работа [???].

– За 10 години Вие направихте много сериозни преобразувания в българската медицина, които доказват вече своето съществуване. Не изпитвахте ли колебания и съмнения в началото?

– Колебания и съмнения в праятата на направленията, по които се е развивала българската медицинска наука, не съм имал нито за миг по простата причина, че всички тези направления съвпадат напълно с указанията и директивите на нашите най-висши партийни органи, на решенията на партийните конгреси и на пленумите, занимаващи се с въпросите на науката у нас, и в частност със здравеопазването и медицината.

– А понастоящем?

– Понастоящем вече имаме резултати, които убеждават всички в праятата на провежданата досега линия в развитието на академията и следователно в развитието на нашата медицинска наука и здравеопазване.

– Вие познавате медицината и здравеопазването в много страни.

Какво доближава и какво различава нашата медицина и здравеопазване от тях?

– Искам да подчертая, че главното, което ни отличава, е преди всичко фактът, че у нас здравеопазването се изгражда на основата на един различен строй, при който се осигурява максимална възможност за достъпност за всеки болен до лечебни заведения, докато в капиталистическите страни и най-вече в САЩ здравеопазването и най-добрите постижения на науката са привилегия само на едно богато малцинство, което може да си позволи лукса да плаща огромни хонорари. Друга характерна черта са принципите на социалистическото здравеопазване и най-вече на съветското, от което се учим. Нашата медицина се развива успоредно със социалистическото общество и достига неговите върхове.

– А какво не достига на нашето здравеопазване?

– Не му достига една достатъчна, солидна материална база, преди всичко сградов фонд. Поради тази причина често работим при лоши битови условия за болните, особено в Медицинска академия в София.

– А на здравните работници?

– На тях все още не им достига челен опит на базата на съвременната медицинска техника. Не им достига и достатъчно езикова култура, за да следят обилната научна информация.

– И къде виждате пътя за решителен прелом?

– Виждам го в рязкото подобряване на обслужването от страна на лекарите в селските здравни служби, цеховете и училищата. На тях обаче трябва да се осигурят добри битови условия и добро заплащане, както и грижи и уважение от страна на съответните административни дейци. Нужна им е и съвременна апаратура. В това отношение сме съставили цяла програма за подобряване състоянието на т.нар. „преден фронт“ на здравеопазването. Досега сме раздали много кардиографи, произведени в Медицинската академия. Такива апарати ще получи всеки цех, всяко училище. Така около 70–80 на сто от заболяванията на село или в завода ще могат да се диагностицират и лекуват на място.

– Една латинска пословица казва: „Лекарят е другар и слуга на болния.“ Смятате ли, че тя важи и в наши дни?

– За мен и моите сътрудници основната фигура и цел в нашата дейност е болният човек и всичко, което вършим, е посветено на него.

– Но може би и на Вас е известно, че за жалост авторитетът на здравните работници у нас не е голям. Как обяснявате Вие този факт?

– Действително авторитетът им бе значително намален, поради различни причини. Но аз мисля, че през последните години политиката за

подобряване качеството на здравеопазването, по-доброто заплащане, както и създаването и снабдяването с модерна апаратура осигури предпоставки за увеличаване възможностите на медицинската помощ. И затова авторитетът на здравните работници пред нашата партия, пред държавните органи по места и пред народа значително нарасна.

– А дали и самите здравни работници нямат вина за това явление?

– Безспорно. Дейността на лекаря е от огромно значение за неговия авторитет. Не всички обаче съзнават голямата отговорност, допускат се слабости: неотзовавания при повикване, грешки в диагностиката и лечението. Искам обаче да подчертая, че това са изключения.

– Как обяснявате появяващите се от време на време в печата нелепости, обидни и неверни твърдения й областта на медицината?

– Не всичко, което се говори и пише, е в полза на лекарите. Безспорно с право се критикуват слабостите, но смятам неоправдано да се допускат информации и съобщения, обидни за цялата лекарска общност у нас, както и неверни и невежи твърдения.

– Как оценявате Вие героизма на лекарите в наши дни?

– Героизмът на лекарите е известен, но по-често незнаен. Не е необходимо, за разлика от другите, да подчертаваме на хората нашите постижения и успехи. Най-доброто признание за нас са чувствата на близките на болните и на самите болни към нас. За жалост науката още не може да реши всички проблеми за здравето и живота на хората. Нерядко нашата медицина не може да направи повече от това, което се прави по света. Тежко е, но хората трябва да нй разберат и да ни вярват.

– Какъв е Вашият девиз?

– Винаги да правим всичко в полза на болния или както е казал холандският лекар Ван Тюлп „Светейки за другите, изгарям.“

– Вашите стремежи и цели?

– Да издигам все повече нивото на здравеопазването у нас и да се превърне Медицинската академия в една истинска академия на медицинските науки.

– Какво ненавиждате?

– Подлостта, мързела, особено сред младите хора, и подлизурството.

– И накрая: какво смятате, че сте дали на партията, на родината, на народа?

– Мисля, че дадох всичко, което притежава един човек и един лекар – от селската здравна служба до председателското място на Медицинската академия. Стараех се да служа всеотдайно, като се боря за повече

здраве и живот за хората, за издигане авторитета на нашата медицина. И през цялото съществуване на академията се стремях да изпълнявам указанията и насоките на партията и на нейния Централен комитет. У Левитан има една хубава мисъл и ще завърша с нея: „Сърцето може да се лекува само със сърце!“

1985 г.

КРАЙ

© 1986 Гео Нешев

Разпознаване и редакция: Mandor, 2008

Публикация

Гео Нешев

Бялото мълчание

Рецензент: Александър Костов

Редактор: Наталия Величкова

Художник: Венелин Съйнов

Худож. редактор: Петър Добрев

Техн. редактор: Марияна Иванова

Коректори: Татяна Паскалева, Мария Енчева

Дадена за набор на 19. VI. 1986 г.

Формат 32/84/108

Печатни коли 5,50

Издателски коли 4,62

УИК 4,02

Тираж 4640 екземпляра

Издателски № 49/1049/

ЛГ 1-7 КОД 26/95313/22211/0539-14-86

Подписана за печат м. ноември 1986 г.

Излязла от печат м. декември 1986 г.

Цена 0,39 лв.

Профиздат – София, бул. „Дондуков“ 82

ДП „Димитър Благоев“ – София

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/8168>]